

CSONGRÁD MEGYE NYUGATI RÉSZÉNEK RÉGI FÖLDRAJZI NEVEI

Írta: INCZEFI GÉZA

A Tisza mentén, Szeged körül fekvő vidék földrajzi nevei különböző időből származnak. Egyesek közülük nagy időt értek meg, mások csak újabban keletkeztek. Sok név keletkezési korának meghatározása nagyon nehéz feladat, gyakran elháríthatatlan akadályokba ütközik. Az eddigi kutatás eredményeiből ismeretes, hogy az egyes névtípusok csak meghatározott időben keletkeztek, a különböző koroknak más-más névadási divatja volt, és ebből következtetni lehet a névadás (illetőleg a település) korára. Nem lehet azonban megállapítani például a *Bogdánér*, *Nádastó*, *Sebesfok*, *Széktó*-féle vízrajzi nevek vagy a *Feketehalom*, *Kákáslapos*, *Laposhalom*, *Óthalom*-féle térszíni formák neveinek keletkezési korát. E nevek régiségére jogosan gondolhatnánk, mert a vidék vízrajzában a nagy folyók szabályozásáig nem történt lényeges változás, felszíni formái sem módosultak, de régiségüket ezideig nem lehet kimutatni, és okleveles adatok sem maradtak fenn e nevekről. Ezért ebben a dolgozatban csak a régi típusúnak tartott neveket tárgyalom, illetőleg azokat, amelyeknek régiségét névadástörténeti, nyelvtörténeti bizonyítékokkal igazolni lehet [1]. A területen végzett ásatás eredményét is figyelembe veszem. Egy fejezetben tárgyalom azokat a neveket is, amelyeknek régiségét csak a fennmaradt okleveles adatok igazolják. Ezek természetesen régebbiek lehetnek első okleveles előfordulásuknál, ezt azonban csak néha lehet bizonyítani. A nevek jelentős része településnév, mert ezek a leghosszabb életűek, van azonban közöttük több határrésznév, vízrajzinév meg térszíniforma-név is, amelyek valamely okból hosszú időn át fennmaradtak.

1. A nagy folyók nevei

Földrajzi neveink legrégebbi rétegét a mi területünkön is a nagy folyók alkotják. A *Tisza* meg a *Maros* neve jóval a honfoglalás előtti időből származik. Az eddigi kutatások szerint mindkét folyót egyik régi nép nevezte el (trák-dák vagy szkíta), amely a magyarok előtt ezen a területen élt. Tőlük átvették a nevet az utánuk itt megforduló iráni, germán, török, szláv népek. Őseink a szlávoktól örökölték e neveket a IX—X. század határán (Melich,

HonfoglM. 22, 24, 51, 52, 64, Moór, Bolgártörökök és szlávok 23, Szádeczky-Kardoss MNy. 105, 110, Acta Antiquae Tom. II. Fasc. 1—2. 77—115).

2. Puszta személynévből származó földrajzi nevek

A pusztaszemélynévek földrajzi névként való használata a magyar névadás ősi sajátossága, amely még az őshazából származik. Nomád szemlélet az alapja, még olyan korban keletkezett, amelyben a nomád magyarok nem állandó lakhelyet, hanem személynévet kerestek (Melich, HonfoglM. 357, Moór, Westungarn 216—7, Kertész, Nyr. LXVIII, 33 kk., Kniezsa, Keletmagy. 126—7; vö. A. Bach, Deutsche Namenkunde II. Die d. ON. 1. Heidelberg, 1953, 328). Kertész szerint (i. h.) e névadási mód már régen kiveszett, már régen nem alkotunk ilyen módon új neveket. Kniezsa (i. h.) Erdélyre nézve úgy nyilatkozott, hogy e névadási mód határa a XIII. század közepe tájára tehető. Ezzel szemben Szabó T. Attila szerint (MNy. II, 85, MNy. XXXVI, 127—9) ilyen módon a legújabb időkben, szinte korunkban is keletkeznek földrajzi nevek. Lőrincze Lajos is megállapítja (Földrajzi neveink élete 19), hogy újabb neveink között is vannak e típusba tartozók, de a gyűjtemények pusztaszemélynévi eredetűnek felhozott neveinek java részéről kiderül, hogy a korábbi összetétel megrövidült fejlődése folyamán. Máskor meg a mai nevek pontatlan közlése miatt egytagú a név, de eredetileg kéttagú volt. Megállapítása szerint a dunántúli gyűjteményekben ez a névtípus ritka, és ebből Kázmér Miklós (Alsó-Szigetköz 43) területi különbségre gondol. Benkő Loránd (Nyárádmente 35) java részben kopás eredményének tartja azokat a pusztaszemélynévből származó határrészneveket, amelyek régiségét oklevelek nem igazolják, mert a határrésznevek nem hosszú életűek.

Területünk földrajzi neveiből 29 minősíthető pusztaszemélynévből származónak. Legrégibb a *Tarján* törzsnév a XI. század előtti időből annak emlékeként, hogy az itt megtelepülő *Ound* törzs (Zsilinszky, Csongrád m. tört. I, 29, A magyarok honfoglalása és elhelyezkedése. A Magyar Nyelvtud. Kézikönyve. I, 7, 40) közé a *Tarján* törzs szétszórt részei telepedtek a királyi várbirtok területére a vár és a nemzetiségi birtok közé (vö. Moór Elemér, A honfogl. magyarság megtelepülése... Szeged, 1944. 16—21; Györfly György, A magyar törzsi helynevek. Névtud. vizsgálatok 26—33, László, A honfl. m. nép élete 25—6). A *Tarján* törzs más része a közeli Hódmezővásárhely környékén helyezkedett el (Kniezsa, Magyarország népei 458, Moór i. m.). A *Tarján* törzs letelepedésekor a közelében, attól délnyugatra, a mai Szegeden, a Tisza árterének hátsó részein az *Ound* törzs településének már meg kellett lennie, hiszen ezért vált szükségessé az idegen törzs településének megkülönböztető névvel való jelölése. A szegedi *Tarján* név nem keletkezhetett névátvitel útján, nem hozhatták át telepések a nevet Hódmezővásárhelyről, mert a település akkor is meg később is fordított irányú, tehát Szegedről keletre halad. Ennek késői nyoma a DömAdLev.-ben Győ (Algyő) faluban előforduló *Cegedi* név. — *Győ* (Algyő) és *Tápé* faluk a XII. század előtt telepedtek bizonyára első okleveles előfordulásuk előtt. Mindkét falu

a Tisza mellett fekszik, és ezek a helyek a nomád magyarok téli szállásának, valamint halászatra, vadászatra, a környéke meg nyári legelőnek (a tiszántúli területet is figyelembe véve) nagyon alkalmasok voltak (vö. Cs. Sebestyén, A nomádpásztorok életformája. NéNy. X, 41 kk.). A hely fekvésének is van korhatároló értéke, hiszen a Tiszától távoli homokon honfoglaláskori település nincsen. Ezt az óhazai életmód folytatására nagyon alkalmas területet a honfoglaló magyarság sokáig nem kerülte el. Algyő területén végzett ásatás csak azt igazolta, hogy Árpád-kori település. Ugyanaz az oklevél őrizte meg *Etei* halastó nevét Tápé határában. Nevezetes halászóvíz lehetett, hiszen jövedelmét királyi oklevél osztotta meg a dömösi prépostság és a csongrádi vár között (Zsilinszky i. m. I, 4). Ezért feltételezhető, hogy már a XIII. század előtt is megvolt. *Torda* nevű helyről az első okleveles adatunk a XIII. század második feléből van, és nincsen semmi támpontunk arra nézve, hogy a név keletkezését ennél korábbra tegyük. *Dóc* faluról csak a XV. század második feléről maradt fenn okleveles adatunk, de a területén végzett ásatás azt igazolja, hogy már a XIII. század körül település volt. *Dorozsma* névadója és telepítője a Dorozsma-nemzetség egyik tagja volt a XIII. században. Településhelye is korhatároló értékű, mert azt mutatja, hogy Győnél, Tápénál később keletkezett. A Tisza mellett a XIII. századig már sűrűn voltak települések, így attól távolabb, de szintén víz mellé, a Matyér és más közeli, kevésbé értékes belvizek mellé települhetett. A környék földrajzi neveiből arra következtethetünk, hogy a Matyér (illetőleg a Dorozsma körüli laposok) áradásos időben a *Balaton* nevű egykori vízálláson (l. a szláv neveknél) keresztül a Fehértóval volt összeköttetésben, onnan meg a *Gyevifertőn*, *Fertőlaposon* át a Tiszából kapta a vizét a *Sörkėti hajlat* tájkáról. Tehát elegendő vize lehetett Dorozsmának az állattartás meg a halászat céljára.

Ezekén felül még több olyan földrajzi nevünk van (településnév meg határrésznév), amely pusztá személynév, de e nevek keletkezési ideje nyelvtörténeti vagy más megfontolás alapján a XIII. század közepénél jóval későbbi időre tehető. Gondolhatunk arra is, hogy közülük néhány eredetileg többtagú volt, és fejlődése folyamán megrövidült, ezt a rövidülést azonban csak egyeseknél lehet valószínűvé tenni. Néhány névnél nincs okunk rövidülésre gondolni.

Kisdöbörccsök nevünk egy XVIII. századi levéltári iraton maradt meg, de 1730 körül már elavulóban volt, mert az egykori bozótos terület tűzzel való irtásának és ezzel mezőgazdasági művelésre alkalmassá tételének emlékeként *Pernyehalma* párhuzamos neve is volt már ekkor. A név besenyő, kún eredetű személynévet őriz, ezért keletkezési ideje a besenyők; kúnok betelepődése utáni időre tehető. Az is lehetséges azonban, hogy a besenyő, kún nevű személy később szerzett földet ezen a területen. A személynév az 1522-es tizedlajstromban nem fordul elő, mindezekért keletkezési idejét a XIII—XVI. század közötti időre tehetjük. *Kereset* nevünk forrását képező személynévet a tizedlajstrom őrizte meg számunkra, de a területén végzett ásatás tanúsága szerint a XIII—XV. században falu volt a területén. Ennek a településnek más nyoma nem maradt, de feltételezhetjük, hogy azonos neve volt, és így a XIII—XV. század előtti időben keletkezhetett. A *Szokony* név másfelé is előfordul régi település neveként, ezek közül a Sopron megyeiről már a

XIII. századtól van adatunk (Móór, Westungarn 152). Keletkezésének korát nem lehet megállapítani, de régisége valószínűnek látszik. Nincs kizárva, hogy a sopronihoz hasonlóan a mi nevünk is szláv eredetű, egy régi szláv település emléke a Csongrádnál, Csanyánál (a szakirodalomban sokfelé hibásan az osztrák térképekről Csány alakban) kimutatott szláv települések (Kniezsa, Magyarország népei 423, 467, Móór, Slavische ON d. Theisseebene. ZONF. V, 134 kk.) egy déli nyúlványának neve. Ez ellen a feltevés ellen az szól, hogy az idegen személynév pusztá alakjából keletkezett helynév is magyar névadás eredménye, mint a mi területünkön *Bordány*, *Dorozsma*, *Kereset*, *Kisdöbörcsök*, *Porgány*. — *Bordány* és *Porgány* neveink korára az vet fényt, hogy a *Pordány* személynév, amelyből származtathatók, az 1522-es tizedlajstrom utáni időből nem maradt fenn, ezért mindkettő a XVI. század előtti időben keletkezett, de a kettő közül *Porgány* hosszabb hangfejlődés eredménye, így régebbinek tekinthetjük. A *Sörkėti* határrésznev az egykori, közeli *Sörkéd* falu nevéből -i képzővel alkotott személynévből származik. A személynév utoljára az 1522. évi tizedlajstromban fordul elő, ezért keletkezése előbbre tehető. *Sörkéd* falu a török háborúk elején pusztult el (vö. Zsilinszky i. m. I, 187), ezért ilyen személynév a XVI. század utáni időben már nem is keletkezhetett.

Néhány nevünk keletkezésének korára nézve csak azt lehet bizonyítékul felhozni, hogy a ma már kihalt személynév okleveleinkben, régi névjegyzékeinkben milyen korból maradt fenn. *Kemes* névadójáról 1522-ből van adatunk, a *Varas* családnév 1547-ben fordul elő, a *Velez* névadója 1575-ből ismert. Későbbi időből ezek a nevek nem maradtak fenn, ezért feltehetjük, hogy a földrajzi nevek a XVI. század körüli időben keletkeztek. *Zákány* névadójáról régebbi adatunk is van, de a család birtokát akkor szerezte, amikor tagjai a városban magas tisztséget viseltek, tehát a XVI. században. A város vezető tisztviselőinek neve a város körül földrajzi névként gyakran előfordul birtokszerzésük emlékeként. A *Gajgonya* nevű terület névadója a XVIII. században gyakori család valamelyik tagja lehet. Korábban a személynév nem fordul elő, a földrajzi névről szóló levéltári adatok is addig nyúlnak vissza. A név rövidülésére kell gondolnunk, mert az 1751-ből való »*Gajgonya* nevű *Telekje*« adatból egy *Gajgonyatelekje* névre következtethetünk. Nem tartom elfogadhatónak *Vámbérynak* és *Borovszkynak* azt a véleményét, hogy honfoglaláskori török név volna. A *Bede* névnél hasonló rövidülésre gondolhatunk a levéltári szöveg alapján, és a *Bedetelek* összetétel csak a szövegben válhatott külön. Ez esetben mindkét név a régi *-telek* utótagú földrajzi nevek csoportjába tartozik (vö. Kniezsa, Keletmagy. 128). *Balástya* neve csak a XVIII. század közepe tájáról maradt fenn, de a névnek feltételezett hosszas fejlődése, meg a *balustya* szavunk kiveszése alapján arra gondolhatunk, hogy jóval a XVIII. század előtt keletkezett. A *Garga* nevünket csak a XVIII. és XIX. századi iratok őrizték meg. Egy korábbi iratban ugyanennek vagy egy közeli helynek a neve *Garga homokja*, és ebből arra gondolhatunk, hogy ez a nevünk is megrövidült a XVIII. század előtti időben. A *Ruki* névre nincsen régebbi adatunk, a személynév csak a múlt században fordul elő, ezért a földrajzi név keletkezését is csak a múlt századra tehetjük. A DömAdLev. *Ruki* neve meggondolkoztató, de nem valószínű, hogy egy határrésznev közbeeső nyom nélkül a XII. század óta fennmaradt volna.

Összetételből való rövidülését sem lehet igazolni. *Petres* nevünkre meg szerkezetére régebbi adat nem került elő a levéltárból sem, ezért egészen új névnek kell tartanunk, amely valamelyik szerkezetéből rövidült. A *Jaksa*, *Gál* nevek ma már ismeretlenek, egy XVIII. századvégi meg egy XIX. századeleji irat őrizte meg őket. Nem tudjuk rövidülésüket kimutatni, de régiségük mellett sem szól semmi.

A *Halászk*a, *Ivánka*, *Jámborka* nevek *-ku* kicsinyítő képzővel vannak ellátva. A kicsinyítő képzős származék azt jelöli, hogy a család több birtoka közül a kisebb terjedelmű volt. A *Halászk*a keletkezésének korát elég pontosan meg tudjuk állapítani a levéltári szöveg alapján: a török hódoltság idejére tehető. *Ivánka* és *Jámborka* is abban az időben keletkezettek, mert ez a típus sem előbb, sem később sem fordul elő. A kicsinyítő képzős nevek nem rövidültek meg, mert a képzős személynév mellett még egy birtokszó (pl. földje, hegye) értelmetlen volna (*Halászk*a földje), többtagú szerkezet esetén a képző helye a birtokszón volna (pl. *Halász földcskéje*). *Márták* nevünk korhatárolásában levéltári adatok nem támogatnak, és a név rövidülését egy *Márták dűleje* (földje, telke?) -féle szerkezetből feltételezhetjük.

Két nevünk (*Nagy István*, *Nagy Mátyás*) családnévből meg keresztnévből áll. A *Nagy István*ról szóló levéltári adat alapján valószínűnek látszik, hogy a *telke* birtokszó lekopott a szerkezet végéről Gajgonyához hasonlóan. Így rövidülhetett meg *Nagy Mátyás* nevünk is.

A nevek áttekintése után valószínűnek látszik, hogy a mi területünkön pusztá személynévből a XIII. század közepe után jóval későbbi időben is keletkeztek földrajzi nevek, mert a későbbiek között is több olyan van, amely nem rövidült meg többtagú szerkezetből. Arra is több példánk van, hogy a többtagú nevek megrövidültek. A rövidülés már a XVIII. század előtt végbement, mert akkor már rövid alakban jelentkeznek a nevek.

3. -d képzős földrajzi nevek

A finnugor eredetű *-d* képzőnk ősi funkciója a kicsinyítés-becézés. Ebben a szerepében az ómagyar korban eleven képzőnk: *holmodi*, *zadu* (TihAI.), *urodu(m)*, *fyodum*, *eggedum* 'egyetlenem' (OMS). A kódexek korára már elavulóban volt ebben a szerepében, mert akkorra csak elvétve akad példánk a vele alkotott közsói származékáról. A képző személynévekhez is már korán hozzájárult, ezért személynévképző funkciója is támadt: *Árpád*, *Ádámd*, *Páld* (D. Bartha K., Szóképzés tört. 103). A *-d* képzős személynéveknek helynévként való gyakori használata alapján válik érthetővé, hogy e képzőnek helynévképző funkciója is támadt, és ebben a szerepében analógiásan ekkor már köznevekhez is hozzájárult, és a köznévi eredetű alapszó jelentésbesugárzása folytán lett valamiben bővelkedő jelentése: *Agárd*, *Somod* (Melich MNy. X, 151, Zsirai MNy. XLI, 8). Személy- és helynévképzői szerepe az ómagyar korban volt a legelevenebb, de a XIV. században már háttérbe szorult (D. Bartha i. h., Bácszi, Szókincs² 155). Azonban a *-d* képzővel a régi nevek analógiájára később is képeztek földrajzi neveket. Kertész Manó több példát hoz fel arra (Nyr. LXVIII, 68), hogy a régi, képző nélküli név a XV. században, esetleg még későbbben is analógiásan fel-

veszi a -d képzőt, 1476: *Koppan*, ma *Koppánd*, 1339: *Zemere*, 1497: *Semered*, 1335: *Kozar*, 1421: *Kozard*.

A mi -d képzős neveink között két kihalt régi településnév (*Kovázd*, *Sód*), egy határresznév vált régi településnév (*Sörkéd*), egy ma is élő településnév (*Szeged*), egy mai vízrajzinév (*Aranyat*), és egy mai határresznév (*Farkasd*) található. A településnevek és a vízrajzi név a képző eleven korából, a XIV. század előtti időből való, de a csak szűk körben ismert *Farkasd* határresznév régisége kétséges. Valószínűnek látszik, hogy az egész területen ismert *Szeged* város meg a *Farkasd* területéhez közeli, egykori *Sörkéd* falu nevének analógiás hatására járult a -d képző a névhez. — Az idetartozó nevek közül legrégebb *Szeged* város neve. Róla az első adatunk a XII. századból származó *Cegedi* személynév. Erről Klemm megjegyzi (DélvSzemle II, 28), hogy az alapszava talán nem is *Szeged* város neve, hanem a szeg 'Nagel' vagy 'braun' -di kicsinyítő képzős származéka, amelyen az -i a szó végén talán tövéghangzó. Ezt nem tartom elfogadhatónak, hiszen *Cegedi* a közeli *Geu* (Algyő) faluban lakó jobbágy neve, aki *Szegedről* települt át. A *DömAdLev.*-ben ilyen helynévből képzett személynév több is van az első települések emlékeként. Ugyanabban a faluban más közeli településnévből alakult még a *Surgudi* (Sarkadi) személynév, távolabbi hely nevéből származik *Sobolci*, *Wadadi* meg a *Befenudi* jobbágy neve (ÓMOL. 29—31). *Szeged* város települése azonban a XII. századnál jóval régebbi, a honfoglalás idején már megszállta a magyarság. A *Tarján* törzs egy részének letelepedésekor *Szegeden* más törzs (az *Onđ-törzs*) települése már megvolt, ezért nevezték el külön névvel a melléje települt idegen törzs szálláshelyét. *Szeged* településének tehát régebbinek kell lennie, mint mellette a *Tarjáné*. Honfoglalás-kori régészeti leletünk nincs a város területéről, de a környékén sok emlék került elő ásatáskor ebből az időből. (vö. B a n n e r, Régészeti kutatások *Szegeden*. Dolg. a szegedi egyet. Arch. Int. XII (1936) 1—2. 260). A szeri gyűlés helyének közelsége is elfogadhatóvá teszi azt a feltevést, hogy már a honfoglaláskor megtelepült a magyarság ezen az alkalmas területen (B a n n e r, *Szeged* települése. FE. 1925, 21). *Aranyat* nevünk a múlt század második felében fejlődött az eredetibb *Aranyad* alakból, erről meg jogos az a feltevésünk, hogy régi név, a XIV. század előtti időből való. Régiségét az is mutatja, hogy számos szerkezete élt még a múlt században, a közelében meg egy nagyobb vízér nevében ma is él a név alapszava. A *Kovázd* névről szóló két XVIII. századi adat alapján úgy látszott, hogy a területnek (és a régi falunak is) kettős neve volt, azaz az eredetibb *Kovázd* nevű településnek a nagybirtok megalakulása után keletkezett újabb *Fark* neve (l. Inczefi *Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1957. 56*). Az adatok egybevetése alapján azonban valószínűbbnek tartom, hogy itt közvetlenül egymás mellett fekvő két kis (halász-) településsel van dolgunk, és ezek területe a faluk pusztulása után összeolvadt, talán egy birtokosé lehetett. Ezért nem találjuk meg régebben a párhuzamos neveket. A XVIII. században azért fordul elő a kettős név, mert mindkét falu a török háborúban elpusztult, és a két szomszédos pusztát hol egyik, hol másik névvel illették. 1553/54-ből való az első adat az egyik faluról: *Fárka*, de 1327: *Thomas de Fork* (magyarul *Farki*) Csongrád megyei nemes neve (AnjouOkmt. II, 327) is bizonyíték a név meglétére nézve, így 1492: *Kovázdi Imre* (l. Adattár) a másik falura vonatkozó adat. Mindkét te-

település keletkezési korát a XIII—XIV. század körüli időre tehetjük. Településhelye is azt mutatja, hogy Algyőnél későbbi, hiszen annak határában, a Tiszától csak kissé távolabb, de belvíz mellett települhetett. A Kistisza melletti ármentes magaslaton települt Sód nevű egykori faluról először a XIII. századból van adatunk, és -d képzője sem nyújt több lehetőséget ennél pontosabb kormeghatározásra. Sörkéd nevű régi faluról a XV. század második feléről maradt fenn első írásos emlékünck. Településhelye a régi Tisza (ma Dög-tisza) nagy kanyara melletti ármentes, partos részen volt. A falut településhelye, a név számos szerkezete, valamint -d képzője alapján első írásos emlékénel régebbi településnek kell tartanunk, jóval a XIV. század előtt keletkezhetett.

4. Vallásos elemű földrajzi nevek

Ezek száma a mi területünkön nem nagy, de igen sokféle névadási mód eredményei. Egyiknek népi babonás rontás az alapja (*Rontó*), mások boszorkányégetés emlékei, tehát egyben eseménynevek is (*Boszorkányporond*, *Boszorkányziget*). Több helyen útmenti szobrok váltak jelöléstárgulással a föld nevévé (*Szent Ferenc*, *Szent György*, *Szentgyörgyhalom*, *Szentgyörgylapos*, *Szent János*), másutt meg egy kápolna melletti stációról neveztek el a földet (*Kálvária*), a jó termőföld meg a *Mennyország* nevet viseli. Vallásos, babonás látomás alapján keletkezett *Márjáserdő* nevünk. Néhány esetben a névadás ilyen külső okra nem vezethető vissza (*Gecemáne*, *Jerikó*). A vallásos elemű földrajzi neveknek ezek a csoportjai újabban keletkeztek, a legrégebb is közülük mintegy kétszáz éves. Régi vallásos nevek a mi területünkön azok, amelyek templomok sajátságait jelölik, és a körülötte fekvő föld, település neveivé váltak, továbbá a templomok védőszentjeinek nevéből származó földrajzi nevek. A település magvát alkotó templomot régen egy védőszent tiszteletére ajánlották fel, a lakosság tőle várta a védelmét (vö. Knieszsa, Keletmagy. 129—131).

Sáregyháza névadója egy vesszőből font, sárral tapasztott régi alföldi templom volt, amely körül település is létesült. A névről az első adatunk a XIV. századból való, de keletkezési kora jóval előbbre, a XIII. századra tehető a névtípus korhatárolása alapján (vö. Knieszsa i. m. 131). A templom védőszentjének nevéből származik *Ányás* neve. Az oklevelekben először a XIII. században fordul elő, de feltűnő, hogy a *Szent* jelző a XIII. századi okleveles adatokon sincs meg, holott a névadó a tihanyi apátság védőszentje (»Sanctique Aniani confessoris de Tychon«, l. Adattár). Ez úgy magyarázható, hogy *Ányos* szent neve idegen volt a magyarok számára, védőszent volta nem lehetett közismert, ezért már a XIII. század előtt megrövidült. Az alaki változás (*Anyán*, *Anyás*) és a már korán előforduló népetim. *Anyás* alak (l. Inczeffi, Sövényháza 85—86) keletkezésének is ez lehet az oka. A közeli *Mártély* nevében végbement magyarányú változás (< *Szent Adrian martyr*. Adatait l. Inczeffi, Sövényháza 121) is ezzel magyarázható. Ezzel szemben a magyar szentek nevét ismerte a nép, és a belőlük keletkezett földrajzi nevek is kevésbé változtak. Az idegen védőszent nevének kiválasztását a szeri monostorhoz tartozó egyházi személyek végezheték, mert a terület a szeri

monostor birtoka volt a XIII. századig (Zs. I, 72, Hazai Okmt. VI, 288). A név első előfordulásánál korábbi lehet, és keletkezése Kniezsának e névtípus korára vonatkozó meghatározása alapján (Keletmagy. 131) a XIII. század előtti időre tehető. *Asszonyszállása* nevünk bizonyára megrövidült a *Bol-dog-* vagy *Nagy-* előtag elmaradásával, mert az első szállások gyakran kapták valamelyik szent nevét (vö. Zs. 88,90). *Azonfolva* adatunk téves írás *Asszonyszállása* helyett, mert azonosítása bizonyítottan vehető, így ez a rövidült alak már a XIV. században megvolt. Kún település volt, a már megkeresztelt kúnok névadása (l. a kún neveknél Beneszállását), ezért a XIV. század előtti időre tehető a név keletkezése. *Szentmihálytelek* falu neve arra példa, hogy a templom védőszentjének nevéből alakult földrajzi név később bővül a *-telek* hozzájárulásával a XVII. század közepe körül. Sárközynék 1779-ből való térképe Szentmihály mellett *Telekbeli Halom* nevet jelez, és ebből arra lehet következtetni, hogy a falu közelében egy *Telek* nevű állattartó hely volt, és ennek neve tapadt hozzá a falu védőszentjének nevéből alakult falunévhez a település pusztulása után a török háborúk alatt (vö. Gyárfás IV, 242). Hasonló névbővülést Moór Elemér is ismertet (Westungarn 221). A falu a XII—XIII. század határán települhetett (vö. Kniezsa i. m. 131).

5. Személynév és falva, laka összetételből származó földrajzi nevek

Személynév és köznév összetételéből származó földrajzi nevek a föld megnevezésének természetes módján keletkeztek, mert a terület birtokosát, a személy lakóhelyét, esetleg a személynek a földhöz való más viszonyát fejezi ki (vö. Szabó T. A., MNy. II, 81 kk.), és így más népnél is általánosnak mondható névadási mód (vö. A. Bach, Die deutschen ON 1. 325 kk.). A birtoklás megjelölése annyira fontos és ismert, hogy a nagyobb földet jelölő határrészneven kívül egy részterület jelölésére országszerte a birtokost is megnevezik. Így beszélnek például a »farkasréti *Varga Gyusza-féle földről*« akkor is, amikor a föld már régen más tulajdonosé. A személynevek és köznevek összetételéből álló földrajzi nevek közül a *falva*, *háza*, *laka*, *telke*, *szállása* köznevekkel összetettek régi magyar névadás emlékei, és Kniezsa megállapítása szerint (i. m. 128—9) a XIII. század utáni időből valók, de ezek közül újabbnak tartja a *falva* összetételűt. Moór Elemér ez utóbbiról megállapítja (Westungarn 220—221), hogy leggyakrabban Vas, Zala megyében, Erdélyben, a régi Felsőmagyarországon találhatók, az Alföldön alig fordulnak elő. Véleménye szerint ez a típus német hatásra keletkezett. Kniezsa (Keletmagy. 128) a német hatást Erdély területére nézve elfogadhatatlannak tartja, hiszen Erdélyben az ilyen nevű települések területén nem volt jelentős német lakosság.

Szeged környékén valóban csak egy *falva* típusú nevünk van, a már kihalt *Bánfalva* falunév, de német névadás hatására német lakosság híján itt sem gondolhatunk. A településről az első adatunk a XV. század elejéről való, és 1536-ban már praediumként említik. Ezért jogos az a feltevésünk, hogy a falu közvetlenül a mohácsi vész után elnéptelenedett, lakói bizonyára a közeli szegedi várban kerestek oltalmat a török veszedelem elől. Talán nem tévedünk, ha a település keletkezésének idejét első említésénél korábbra, a

XIV. századra tesszük. A kun eredetű településneveket nem tekintve (Átokháza, Benészállása, a régi Csengeleteleke, Othasülés szállása nevekről »Kun eredetű földrajzi nevek« című fejezetben) csak a Péterlaka határrésznev Algyő közelében tartozik ide. Régen se lehetett falu, hiszen a közelében Algyő, Fark meg Kovázd nevű falukról van emlékünks. A terület ismeretében csak arra gondolhatunk, hogy ott régen halászok kunyhója, halhasítója állott, ez volt a terület névadója. Ezt megerősíti az 1776-ból való »*Insula Peter Laka*« és az 1808-ból származó »*Péterlaki sziget*« adat. Ezek szerint ott a Tisza szabályozása előtt egy sziget volt az árterületen, amelyen a régi halásztelepülés állott. Régi térképeink a környéken többféle »*Casa piscatoria*«-t jeleznek, ilyen állandó jellegű halásztelepülésre gondolhatunk. A névről csak a XVIII. századtól van adatunk, és így a név keletkezési idejét nem lehet meghatározni. Kételkednünk kell abban, hogy ez a történelmi vonatkozások nélküli név nagy időt ért volna meg. Ezzel szemben ellenérvként lehet felhozni, hogy a Tisza szabályozása előtt a táj itt állandó volt, változás benne nem történt. A halászhelyeknek gazdasági szempontból is nagy jelentőségük volt, hiszen a régi adománylevelek is számontartották őket. A közeli Vártó halászhely neve a XIII. századtól a XVIII. századig élt (l. a 7. fejezetet). Ezért az sincs kizárva, hogy a XIII. századtól jelentkező *laka* típusú településnevekkel egykorú.

6. Más nyelvtörténeti kormeghatározások

A -d képzővel alkotott földrajzi neveink korának megállapítása úgy vált lehetővé, hogy ismerjük ennek a már elavult képzőnek kihalási idejét, amelyen túl már nem alkotunk vele új származékokat. Ilyen módon az -ny (-n) képző életkorából következtethetünk a vele alkotott földrajzi nevek keletkezési korára. Ez az elavult képző még urali korra vezethető vissza (Györke, Wortbildungslehre 48), és ható ereje már az ómagyar kortól kezdve megszűnik, a XIV. század közepe után már nem alkotunk vele új szavakat (D. Bartha K., Magyar szóképzés tört. 108). Tehát az -ny (-n) képzővel alkotott földrajzi nevek a XIV. század közepe előtti időből származnak. A vizsgált területen két -ny (-n) képzővel alkotott földrajzi nevünk van: *Gyümölcsény*, *Levelény*. *Gyümölcsény* nevünknek a XII. század közepe tájáról szóló egyetlen adata a név régiségének okleveles bizonyítéka. *Levelény* nevünkről nincsen régi adatunk, így csak -ny (-n) képzőjére támaszkodhatunk korának meghatározására tekintetében; keletkezésének korát a XIV. század előtti időre tehetjük. A két név közel fekvő helyet jelöl, ezért analógias összefüggés lehet a névadás tekintetében a már régen kihalt *Gyümölcsény* és a ma is élő *Levelény* között.

Lebő nevét más nyelvtörténeti megfontolás alapján tartjuk Árpád-korinak. A *leb* (*lev*) fő gazdag családja meg közvetlenül a hangfestő tőhöz járuló képző arra mutat, hogy a név nagyon régi, bizonyára már a honfoglalás utáni időből való.

7. Csupán okleveles adatokon, régészeti leleteken alapuló kormeghatározások

Újabb kormeghatározó lehetőségek nélkül neveink egy csoportjának koráról csak a névről szóló okleveles adatok jelentenek némi támpontot. A nevek első említéséből azonban a név keletkezési idejét nem lehet megállapítani, hiszen csak a véletlen dolga, hogy milyen korban foglalták írásba a nevet, és a névnek melyik írásos emléke maradt fenn a mai napig. Több név első írásos említésénél régebbinek vehető a területén végzett ásás vagy más megfontolás alapján.

A mi területünkön ismert *Kistisza* nevünkről nem maradt ugyan fenn régi okleveles adatunk, de így nevezték a területünktől északra az Öregtiszából táplálkozó hasonló nagyobb vízeret már a XII. század elején. Ebből arra következtethetünk, hogy a mi nevünk is megvolt már ebben az időben. Szeged környékén több helyen is ez volt a neve a Tiszából kiszakadó nagyobb vízereknek, ezek azonban kiszáradtak a Tisza szabályozása után, majd betömték őket. Egyiknek a neve más volt egy ideig birtoklástörténeti okokból (l. Vártó). A XII. századból maradt fenn *Körtvélyes*, kissé később *Körtvélytő* neve. Mivel mindkettőnek a névadója a Tisza balparti, egykori *Körtvélyes* falu (adatait l. *Incze fi*, Sövényháza 115—6), így a falunak is meg kellett lennie erre az időre. Nincs okunk arra, hogy ezek keletkezését a XII. századnál korábbra tegyük. *Szer* (a mai *Pusztaszer*) egy nagycsalád által megszállt föld és a rajta lévő hajlék volt (l. *Incze fi* i. m. 129, ott az irodalma is). Ez a települési forma már a honfoglalás korában ismert volt, de Anonymus korában is ez volt ennek a települési formának neve, így korábbi, XII. század előtti meglétére nem lehet következtetni. *Csorva* nevű helyről csak a XVIII. század közepéről szól az első írásos emlékünk, de a területén végzett ásásakor két pusztai templom romja került elő a XII. századból. E templomok körül kisebb falu is lehetett már. Az sincs kizárva azonban, hogy több kisebb közeli pusztai településnek a templomai voltak ezek (vö. *Banner*, Szeged települése FE. 1925, 23), és csak később keletkezett körülöttük település. A név régisége mellett szól az is, hogy nagy kiterjedésű területet jelöl, meg a köznév, amelyből származtatható, régen kivészett már a vidék nyelvéből, a régi szegedi nyelvben sem akadunk nyomára. A *Vártó* nevű halászhelyet először 1247-ben említik az oklevelek. Ekkor kerül a szegedi vár birtokába, de előzőleg a csongrádi váré volt, ez volt a névadója is. Ezért jogos az a feltevésünk, hogy a szegedi várhoz való tartozása előtt is már jó ideig a csongrádi várat szolgálta 1247 előtt, bizonyára már a XII. században is. Ennek a régen jelentős víznek a neve nagyon hosszú életű volt, róla az utolsó adatunk 1780 körüli időből való. Amikor a XVIII. század elején a törökök visszaszorítása után Szeged az ország belsejébe került, a szegedi vár jelentősége elenyészik (l. részletesen R. I, 225), és a század végére a név is elvész. A szegedi vár pusztulásával nagyjában egyidőben (1719) jelentkezik a *Holttisz*a párhuzamos neve, majd a *Vártó* kivészése után ez marad meg továbbra is. Azonban a *Holttisz*a név is haladni kezd a Tisza szabályozásával, és ma már csak szűkebb körben él. Az öreg emberekkel együtt bizonyára kihalt majd ez a név is, hiszen csak egy kis mélyedés meg nád jelzi még a helyét. *Hegenfa* meg *Ökörhalom* neve a XIII. századból ismert, és nincsen is okunk arra,

hogy keletkezését korábbra tegyük. A XIII. század végéről való *Ökörhalmot* a mai *Ökörér* környékére akkor helyezhetjük, ha feltételezzük, hogy ennek a kis érnek a neve valamilyen okból ilyen hosszú ideig fennmaradt. Ezt azonban bizonyítani nem tudjuk, de nem tartjuk lehetetlennek sem. *Sövényháza* korát Kézai adata alapján a XIII. századra tehetjük. Feltevésünk szerint a csongrádi vár külső védelmi vonalán fekvő régi erősség volt, és így a csongrádi vár pusztulása előtti időből, a tatárjárás előttről való (l. Vártó). *Ballagító* neve nem közvetlenül a honfoglaláskori török *Balak* személynévből származik, hanem a XIV. századból ismert *Balaki* család a névadója. Ekkorra már a régi *Balak* személynév ismeretlen volt, csak a földrajzi név őrizte meg a nevet a XIV. században is. Ezért nem is tehetjük a XIV. századnál korábbi időre. A régi *Balak* helység természetesen ennél régebbi, honfoglaláskori török névnek tartják (Német h, Rásonyi i. m.), de kun eredetére a kun terület közelsége miatt gondolni lehet.

A XV. század gazdagabban van képviselve ebben a fejezetben. Ide soroljuk első okleveles előfordulásuk alapján az *Atka*, *Csilla*, *Evezzszegfoka*, *Gyékénytő*, *Sasér*, *Süllőszűrőér* (?) vízrajzi neveket. E század közepe felé fordul elő először *Röszke* falu neve. A névadás alapjául szolgáló Röszke körüli erdőről alig tudunk valamit, hiszen *Bertrandon de la Brocquière* 1432-ben azt írja útleírásában (R. I, 45, III, 446) Becskerek felől jövet Szeged környékéről, hogy »Eddig tett utazásom alatt nem láttam más erdőséget, mint itt, a folyótól körülvevett két kis ligetet«. A falu a Tisza nagy kanyara (ma Holt-tisza) mellett egy földháton települt, földje ugyanolyan alkalmas településre, akárcsak *Szentmihálytelek*, *Szeged*, *Tápé*, *Algyő* faluké a Tisza mentén. Ezért gondolhatunk arra, hogy már az első okleveles említése előtt jóval korábban alkotott itt a magyarság települést. Ezt azonban bizonyítani nem lehet. A Szeged környéki *Fehértő* nevééről írott emlékünknél csak a XV. századból való, de feltehető, hogy ez a víz nagyon régi, hiszen a déli partján ősi emberi település nyoma maradt fenn.

8. Szláv eredetű földrajzi nevek

A vizsgált terület a Csongrád—Csany—Szentés környékén kimutatott régi szláv településektől (Kniezsa, Magyarország népei 23) közvetlenül délre fekszik, így területünk névanyagában szláv nyomokra számíthatunk. A bevándorlók az őslakosság földrajzi neveit akkor vehetik át, ha az őslakosság egy ideig fennmarad, és közöttük érintkezés, kétnyelvűség lehetővé válik. A mi területünk közelében még Anonymus korában, 1200 körül is voltak szlávok, és a két nép közötti érintkezést igazolja, hogy *Ete* nagyszámú szlávval *Alpár* és a *böldi rév* között földvárat építtetett (Anonym. Cap. 40).

A területünkön előforduló szláv eredetű neveknek két csoportja különböztethető meg. Egy részük szláv személynévből származik, mások szláv köznevi eredetűek. Szláv személynévből származnak *Bordány*, *Porgány*, *Dorozsma*, *Kereset*. Ezek a pusztaság személynévből származó földrajzi nevek nem szláv településnevek, hanem magyar névadás emlékei (l. a 2. fejezetet). *Dorozsma* névadója egy szláv eredetű felvidéki család, így nem a Tisza menti szláv települések sorába tartozik. A *Kereset*, *Bordány*, *Porgány* nevek szláv ere-

detű (de már elmagyarosodott) szegedi lakosok nevéből származnak. *Szokony* rövidülése sem valószínű, így belőle sem lehet régi szláv településre határozottan következtetni. A szláv köznévi eredetű nevek közül *Morotva* és (*Nagy*)*palé* a magyar nyelvben sokféle ismert szláv jövevényszó (Kniezsa, SzlávJöv. I. 1. 343, 375), ezért feltételezhető, hogy a mi területünkön is általánosan ismert volt, de kiveszett. *Morotvára* csak egy irodalmi adatunk van, *palé* meg ismeretlen ma Szegeden köznévként (vö. SzegSz.). Szláv köznévi eredetű nevek *Balaton* és *Szomolya*, amelyek csak e nevekben élnek, magyar köznevekké nem váltak, tehát szláv lakosság nevezhette el őket. A *Balaton* időszakos vízjárta terület volt a *Maty* északi nyúlványa és a *Fehértó* között, így egy régi vízmeder szakasza volt. *Szomolya* a Tisza mentén a föld minőségét (szurkos természetét) jelöli, ezért mezőgazdasági névnek tekinthető. Régiségét valószínűvé teszi, hogy másfelé, Borsod megyében, Eger körül településnév. A *smola* megvan az óslávban is meg a szerbben is, azért régiségét ilyen módon nem lehet bizonyítani. Azonban a mi területünkön újabb szláv település nem létesült, ezért csak régi szláv név lehet.

9. Kun eredetű földrajzi nevek

Kun László 1280-ban a Hódótó környékén leverte a fellázadt kunok ellenállását, és letelepítette őket a Körös, Maros és a Tisza vidékére, főleg a Nagy- és Kiskunság területére (Gyárfás, A jász-kunok tört. II, 355, III, 125, Zs. I, 62, R. I, 64 kk.). A XIII. századig azonban a megtelepült magyarság már elfoglalta a Tisza menti áradási területek melletti hátságokat, amelyek számukra a legalkalmasabbak voltak. Ezért találjuk a mi területünkön a kun településeket a Tiszától távol, gyakran vízben szegény homokos pusztákon (Moór, Die slavischen ON der Theißebene. ZONF. V, 5). A kunok végleges letelepedése hosszú idő alatt ment végbe. 1347-ben még sátor alatt lakó kunokról (köztük keresztény nevű is) emlékezik meg egy oklevél (Gyárfás III, 73, 164, 484), azonban a XV. század közepétől kezdve a kunok birtokait is *possessionak*, sőt 1521-ben Karcagújszállást »villa« (falu) néven nevezik, mint a magyarok településeit (Gyárfás III, 128, Kertész i. m. 44). Bizonyára előbb is volt már állandó településük. A XIV. század második felében már részben vagy teljesen magyar (illetőleg keresztény) nevű kunokat ismerünk (Sütő MNy. XLIV, 65), és a kereszténységre való áttérésük után már egyhelyben lakóknak kellett lenniük a környező magyarsághoz hasonlóan. A leggyakoribb régi kun földrajzi nevek *személynévből* meg a *szállás* szóból állottak. Ez a névtípus a nomád állattartó kunok első ideiglenes települését jelölte. Ezek az összetett nevek gyakran megrövidültek. Néha elmaradt a köznévi, a többtagú személynévből meg a keresztnév eshetett ki (Sütő i. m., Kertész Nyr. LXVII, 43, Soós, A kunok és a jászok tört. Pápa 1944. 59—60, 77). A *szállás* akkor maradt el a névből, amikor már állandó településeik voltak, és ez a nomád névadási mód értelmetlenné vált.

A kunok száma a mi területünkön Mátyás király korára nagyon leapadt a háborúk meg a pestis következtében (Gyárfás III, 275, Zs. I, 69, R. I, 65). A XVI. századig sokan települtek közülük Szeged városába, ezért sorol fel a tizedlajstrom 31 házból álló *Kun utcát* meg számos *Kun* családnevet (R. I,

III, 104). Szeged város birtoka a kunok földjére is kiterjedt, ezért viszonylag sok kun eredetű földrajzi név van a környékén (l. még a Pusztaszer személynevekről szóló fejezetet). A bemutatott nevek mindegyikének kun eredete nincsen tisztázva, közöttük besenyő eredetű is lehet (*Korhány, Szatymaz*). *Atokháza* régi *Altokszállása* neve utoljára 1493-ban fordul elő, az első *Atokháza* alak 1642-ből való. A régi *Altokszállása* a régi magyar névtípus mintájára alakult, a nomád kunok átvették a magyarok régi névadási módját, és az tovább élt náluk, mert a fejlődésnek alacsonyabb fokán voltak, mint a magyarok, sokkal később telepedtek le. Mikor a környezet hatására meg külső intézkedésre letelepedtek (bizonyára az utolsó *Altokszállása* adatnál jóval korábban), akkor változott meg a név *háza* utótagúvá szintén a magyar településnevek hatására. A kunok a két adat közötti időben elmagyarosodtak, a kun személynevek nagy része kiveszett, ezért keletkezett a földrajzi névben a kun *Altok* személynévnek *Atok* alakja ebben a kapcsolatban a népetim. hatására tréfás hangulattal. A név régebbi első előfordulásánál, mert ez a kun eredetű személynév már korábban is előfordul, 1393: Nicolaum *Oltuk* dictum Comanum (Rásonyi i. m. 77, Zichy Okmt, IV. 529—30). Úgy látszik, hogy ez a kun személynév a mai napig fennmaradt az *Adok* családnévben. *Beneszállása* nevű kun település a XIV. század közepe körüli időből való, amikor már magyar személynév (vagy keresztény szent, l. a 4. fejezetben Asszonyszállásánál) meg *szállás* alkötja a megkeresztelkedett kunok településeinek nevét. Ezért települését, illetőleg a név keletkezésének idejét a név első okleveles előfordulásánál mintegy száz évvel korábbra tehetjük. A két helyen is ismert *Csaj* nevek és szerkezeteik a Tiszából táplálkozó, régen nagyobb vízállást jelöltek, amelyek a Tiszától távolabb élő, állattartó kunok számára nagy jelentőségűek voltak, ezért maradhatott fenn a név ilyen hosszú ideig. Keletkezéséről annyit biztosan állíthatunk, hogy a név a kunoknak a mi területünkön való széttelepülése, beolvadása, pusztulása előtti időből (l. fenn) való, tehát a XVI. század előtt keletkezett. A kun alapítású *Csengele* területén végzett ásatás szerint már a tatárjárás előtt is település volt (más néven), és pusztulása után telepítették ide a kunokat. A névből arra lehet következtetni, hogy régen nem sívó homok, hanem erdős, bozótos terület volt, ez vonzotta ide a települőket, bár a víztől távol volt. A név a XIV. század körüli időben keletkezhetett. *Öttömös* eredetileg csak ideiglenes kun szállás volt, majd állandó településsé vált templommal, temetővel letelepítésük után. A név mai alakja hosszas fejlődés eredménye, mert elveszett a *szállás* a végéről, meg a kun személynév is jelentős hangváltozáson ment át. A név hosszas fejlődése, az ásatások eredménye alapján valószínűnek látszik, hogy a tatárjárás utáni első kun települések közé tartozik. *Sasülés* nevünk is hosszú hangfejlődés eredménye, az *Otthasyllis szállás* alakú névről a *szállás* utótag elmaradt, a kun személynévből (*Otthas Illés?*) pedig a népetimológia alakította ki a mai *Sasülés* nevet az *ülés* végű településnevek mintájára. *Öttömös*sel egykorúnak tekinthető név. *Szatymaz* kun eredetűre mutat, hogy a kun terület szélén fekszik, annak legkeletibb nyúlványa a Fehértó partján. Régisége mellett szól, hogy nem keresztény névből alakult, még pogány kun lehet a névadó. A név megrövidülhetett a *szállás* elmaradásával, ezt azonban nem tudjuk igazolni. A település keletkezése a XIII. század utáni időre tehető. *Tege, Tege zombója* (meg a hódmezővásárhelyi *Tegehalom*) nevek kun sze-

mélynevet őriznek, ebből azonban nem következtethetünk arra, hogy kun település (ill. névadás), hiszen elmagyarosodott és áttelepült kun eredetű ember késői földsezrzésének emléke is lehet. Csupán az meggondolkodtató, hogy a Tisza mindkét oldalán előfordulnak a nevek. Korát nem lehet meghatározni. A mai *Üllés*, régi *Ellés* nevű település kun voltát egy 1493-ban Majsán kelt oklevél igazolja, amely »*terras Ellés*«, »*praedii Ellés*« néven kun földnek említi Majsával, Kömpöccel, Csengelével, Altakszállással stb. együtt, amely a régi Majsához tartozott (G y á r f á s III, 333—4, 709). A frn. alapjául szolgáló személynévről már 1327-ből van adatunk, már megkeresztelt kunt (Illés) jelölhetett. Keletkezése a XIV. század körüli időre tehető. *Kecze korhánya* és a *Korhány* nevű hely nem a kunok területén található, hanem attól keletre, így jogosan gondolhatunk arra, hogy a már szétszóródott kunok nevezték el a XVI. század körüli időben. Algyő határában *Kunféthát* nevű szántóról írásos emlékünknél csak a XVIII. századból van. Megítélésem szerint a névben nem családnév rejlik, hanem a népnév, és egy kisebb kun csoport szegedi földre való letelepedésének emléke lehet szétszóródásuk után a XVI. század körüli időből. A magyarok nevezték el a területet.

Szegedre a XVI. századig sok kun települt, és ezek közül többen a magyar környezetben *Kun nevet kaptak* (l. fenn). Ez a név ma is elég gyakornak mondható. Ezek birtokszerzésének emléke *Kunhalom* nevünk. Egy 1778-ból való térképen meg másutt is *Kun Miklósi Halom* alakban olvasható, így a név nem a kunok által emelt halom emléke, ahogyan ez Szegeden a köztudatban élt (l. In c z e f i Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1957. 61). Első előfordulásánál nem tarthatjuk sokkal régebbinek a nevet. Ilyen újabb név Szeged körül még a *Kundombja* is.

10. Összefoglalás

A régi földrajzi nevek elemzése alapján a területünkön három régi települési zónát különböztethetünk meg, és a település időbeli rétegződése a Tiszától nyugatra halad. Az első települési zónát a Tisza mentén meg a Fehértó körül elterülő magasabban fekvő ármentes területek meg azok környéke alkotják, amelyet a halászó, vadászó, állattartó lakosság először megszállt és elnevezett. Ebben a zónában találjuk a fennmaradt két szláv eredetű nevet (*Balaton*, *Szomolya*), valamint a pusztaszemélynevek egy részét, a vallásos elemekből, a *falva*, *laka* összetételéből meg a *-d* képzővel alkotott neveket. A pusztaszemélynevekből származó földrajzi nevek más része a Tiszától távol, a száraz homokságon van. Ezek nem lehetnek egyidejűek az első települési zónában lévőekkel, hanem néhány közülük fejlődése folyamán összetételből megrövidült (a rövidülést csak kevesnél lehetett valószínűvé tenni), de több közülük később keletkezett, mert úgy látszik, hogy később is élt a mi területünkön ez a névadási mód a XVIII. század előtti időig (*Ruki*, *Kereset*, *Zákány*, *Garga*, *Balástya*, *Gajgonya*, *Bordány* stb.). A csupán okleveles adatok, régészeti leletek alapján réginek minősíthető nevek is a Tisza mentén, annak közelében találhatóak. A második települési zóna belvizek (*Maty*, kisebb vizek) mentén van. Itt találjuk a később alapított *Dorozsmát*, meg a kun települések közül néhány eddig nyúlik előre keletre (*Szatymaz*,

Beneszállása, Sasülés). Néhány állóvíz neve is kun eredetű ebben a zónában (*Csaj, Nagycsajtó, Kiscsajtó*). A harmadik zóna a vizektől távol, a száraz homokon van Szeged régi birtokterületének határában. Ebben a zónában néhány nevünk talán régi települést jelöl (*Csorva* XII. sz., *Sáregyháza* XIII. sz., *Keréset* XIII—XV. sz.), de inkább elfogadható, hogy eredetileg egy pusztai templom lehetett azon a helyen, amely körül később keletkezett település is. Ezenkívül a kun eredetű települések zömét találjuk itt (*Átokháza*, 1, 2, *Ottömös, Asszonyszállása, Üllés, Csengele*), amelyek akkor keletkeztek, amikor a magyarság a Tisza környékét régen megszállta.

A neveknek ez az elhelyezkedése lényegében beleillik abba az általános képbe, amelyet az Alföld településéről eddig ismertünk, annak részletes kifejtése egy terület teljes névanyaga alapján.

ADATTÁR

1. Pusztá személynévek

Algyő faluról az első okleveles adatunk 1138-ból való: villa *Geu* (DömAdLev. ÓMOlv. 29). Jelentős halászó hely volt, ezért okleveleinkben gyakran előfordul a név később is (l. az adatokat *Szabó D.*, DömAdLev. 20). A falu neve honfoglalás előtti, bolgár—török eredetű régi magyar személynévből származik, töve azonos a *Gyějcsa* (~ *Géza*) névvel (*Pais*, MAnon. 117, *Németh Gy.*, MNy. XXIV, 149, EtSz., *Szabó i. m.* 19—20). A területén végzett ásatáskor Árpád-kori emlékek kerültek elő (*Széll, Dolgozatok*, XVII, 169). 1515-ből való az első *Algew* adat (*Szabó i. h.*), de már 1471 k. *Felgew* poss. (*Csánki I.*, 681), és ebből arra következtethetünk, hogy a XV. század vége felé rajzott ki a lakosság egy része; bizonyára a török pusztítás elől menekültek, és megalapították az Algyőtől ÉNy-ra fekvő, régen Csanytelekhez tartozó *Felgyő* nevű gyér települést, amely 1848-ban alakult községgé. A név *v* tövű (*Győ: gyevi* késői fejlődéséről *Inczefi* MNy. LIV, 527), és ez a *tő* a két falu nevén kívül a belőle alkotott földrajzi nevekben meg a most is ismert *Gyevi* családnévben van meg. Erről már 1348-ból van adatunk: *Petrus de Gewy* (CodDipl. IX/I, 627). *Algyevi* és *Felgyevi* családnevet és ezekből alkotott földrajzi nevet nem ismerünk, mert e nevek *Felgyő* települése, vagyis a név differenciálása (XV. század) előtti időből valók. A falu nevéből alkotott földrajzi nevek: *Gyevifok, Gyeviföld, Gyevihatár, Gyevihatári szőlők, Gyevikapu, Gyevinyomás, Gyevirét, Gyevirév, Gyevitanyák, Gyevitemető*.

Baks Mindszenttől Ny-ra fekvő föld neve, amely 1947-ben e néven faluvá alakult. A névről csak a XVIII. századból van adatunk. 1779: *Baksi*... Pap Jánosnak kertyiben (l. *Inczefi, Sövényháza* 89). A területén végzett ásatáskor gyűrűk, karkötők kerültek elő a XI—XIII. századból. Régen falu lehetett, amely a tatárjáráskor pusztult el (*Széll, Dolgozatok, i. h.*). A név megfejtésében a hasonló hangzású *Paks* neve támogat, amelyről régi adatokat ismerünk. A XV. század első felében *Pakos, Pakus, Pakus* alakjai ismeretesek

(Csánki III, 410). Ennek *-i* képzős *pakosi* származéka rövidült meg a két-nyíltszótagos tendencia következtében *paksi-vá*, ebből keletkezett elvonás útján a frn. ma *Paks* alakja (Kertész Nyr. LXVII, 114). Így képzelhetjük el a *Baks* frn. fejlődését is. A vidéken gyakori a *Bakos* szn., ez már az 1522-es tizedlajstromban előfordul *Gerardus Bakos* alakban (R. IV, 103). Ennek *-i* képzős *bakosi* alakja rövidült meg *baksi-ra*, ebből meg elvonás útján lett a *Baks* frn. Ezt a magyarázatot Kresznericsnek egy megjegyzése is támogatja: »*Baks* (videtur esse contractum ex *Bakos*) Telek Csongrád Vben« (Magyar szótár 29, Nyr. LVIII, 25). Szóba jöhet azonban a *Baksa* (< *baksa* 'kecskebak', *Beke* Nyr. LXVIII, 47) szn.-ből való származtatása is. Ez a név ismert a XIII. század elejéről (EtSz., Zs. I, 66). A szegedi *Vincentius Baxa* és *Georgius Baxa* nevek az 1522-es tizedlajstromból (R. IV, 100, 109) vele azonosíthatók. Ennek *-i* képzős származéka *Baksi* is lehetett, ebből meg elvonás a *Baks* név esetleg a *Paks* mintájára.

Balástya egy falu neve a budapesti műút mentén. Nevét 1950-ben a közeli dűlőről kapta, addig a település neve *Felsőközpont* volt. A névről csak a XVIII. század óta vannak levéltári adataink. 1760 k.: *Balástya*, 1812: *Balástya* szélibe, *Balástyába*, 1821: *Balástyába*, 1844: *Balastja*, 1855: *Balástya*. < isml. er. *balustya* 'együgyű, ügyefogyott, oktondi, ostoba' (EtSz., Cz. F., MTsz.). A tájszót az ország különböző helyeiről közölték, ezért feltehető, hogy régen általánosan ismert volt. Szegeden a szó ma ismeretlen. Fejlődése: *Balustya* gúnynév > *Balastya* > *Balástya* (a *Balázs* személynév anal. hatása). Szóba jöhetne a *Balázs* személynév *-ta* kicsinyítő képzős származéka is, de ennek a képzőnek palatális *-tya* alakja nincsen (vö. D. Bartha, MSzóképzés 117). Más területről a *-ta* szóvég (nem képző) palatalizációjára van példánk: *Harta*: *Hartyán* (MNY. XIV, 146), *borosta*: *borostya* (EtSz.), *galizta*: *galiztya* (NySz.), *lapta*: *laptya* (MTsz.). A Szegeden hallható néhány palatalizációs eset: *gyug* és származékai, *nyő*, *Kotogány*, *Martonyos*, *kalány* (SzegSz.) nem jogosít fel e hangváltozás feltételezésére.

+ **Bede** névvel valahol a város birtokán jelöltek egy határrészt. Pontosabb helye ismeretlen. 1720: Varasnak Territoriumán lévő *Bede* néven neveztetett Telek. < *Bede* csn. (< *Benedek* rövid, becéző alakja, EtSz., esetleg + *Bed* szn. *-e* kicsinyítő képzővel, *Benkő*, Nyárádmente 12). Helynévként másfelé is előfordul (Lipszky, Rep.).

Bordány egy új falu Dorozsmától Ny-ra. A település neve 1950-ig *Kis-templomtanya* volt, új nevét a közeli dűlőről kapta. A névről csak a XVIII. századtól van levéltári adataink. 1747: *Bordán*, 1778: Div. *Bordány*. < *Pordány* szn. (< délszláv *prudan* 'hasznos, üdvösséges'. L. Porgány). Gondolhatnánk a szláv *brъda* (leggyakrabban 'clivus, collis') ritkábban 'Gebüsch, Gesträuch' jelentésű szónak szláv *-anъ* képzős származékára is, de ennek a szónak ilyen származéka frn.-ként nincs meg a szlávban (vö. Miklosich, Sl ON aus Appellativen 211, 230). A név fejlődése: *Prodan* szn. (< szláv *prudan*) > **Porodan* > *Pordán* > *Bordán* (mint *kazdag* > *gazdag*) > *Bordány* (mint *gören* > *görény*, *boszorkán* > *boszorkány*).

Dóc egy falu neve Szegedtől É-ra a Tisza mentén. Oklevelekben a XV. századtól fordul elő. 1488: *Doóc*... in Chongradiensi (Hornýik, Pusztaszer 116, Csánki I, 680), 1517: *Doócz* (Hornýik, Pusztaszer, 118), 1547: *Doócz* (i. m. 125), 1668: *Dócz* (i. m. 198). A falu nevéből *-i* képzővel alkotott

Dóczi személynév már előbb szerepel. 1441-ben tette meg Hunyadi János Dóczi Mihályt temesi alispánná (Zs. I, 236). A frn. bizonyára pusztá személynév, bár ezt adatokkal igazolni nem lehet. Trogmayer Ottó, a Móra Ferenc Múzeum tudományos kutatója — szíves szóbeli közlése szerint — ezen a területen korai Árpád-kori falura bukkant ásatás közben.

Dorozsma faluról az első adatunk a XIII. századból való. 1237: ad predictam terram de *Drusma* (ÁrpÚjOkmt. II, 71), 1408: *Dorozma*... in Csongrád (CodDipl. X/IV, 672, 28 jobbágytelekkel), 1474—78: *Drusma*, *Dorosma* (Csánki I, 680, Gyárfás III, 681), 1749: *dorosma*... in Chongradiensi (Pesty, Krassó vm. tört. III, 448), 1502: *Dorosma* (R. IV, 93), 1505: *Dorosma* (R. IV, 94), 1642: *Dorosma* (R. IV, 181). < szláv er. *Družba* szn. (< szláv *družba* 'freundschaft'. EtSz.). Ásatáskor talált leletek szerint már a XI. században település lehetett (Széll, Dolgozatok, XVII, 172—3), de bizonyára más néven, mert a falu nevét alapítójáról, a felvidéki származású Dorozsmacsaládról kapta a XIII. században (Zs. I, 73). Adatok a családról: 1321: *Dorosma* nemzetségéből Pál mester (R. I, 49, Gyárfás III, 509), 1340: Laurentius filius Bernaldi de *Durusma* (AnjoukOkmt. IV, 3). Még a tizedlajstromban is előfordul a név. 1522: *Johannes Dorosma* (R. IV, 112). Eredetileg nem volt kun település (vö. R. I, 153), neve se arra mutat. A tatárjáráskor pusztult el a régi magyar falu, ekkor telepített IV. Béla a földjére kunokat a kipusztult lakosság helyébe (SztrD. 29). A török háborúk alatt újra elnéptelenedik, 1572-ben már nem említik a falut (Gyárfás IV, 130), 1719-ben Jászfényszaruból, Jászapátiból, a Mátra vidékéről, Nógrád, Heves megyékből, a Bükk hegység palócaiból újra telepítették (SztrD. 47, R. I, 307).

+ **Etei** halastó nevét Tápé határában a Dömösi Adománylevél őrizte meg. 1138/1329: Juxta villam Tapai est vivarium, quod dicitur *Cítei* (MNY. XXXII, 135, Mon. Eccl. Strig. III. k. XII. tábla). Általánosan elfogadott nézet szerint a *Cítei* alak téves írás, helyesen *Etei*. < valószínűleg *Etei* szn. (EtSz., Szabó, A döm. ad. lev. 38, Bárczi, TihAl. 142, MNY. XVIII. 97).

Gajgonya névvel Szegedtől É-ra jelöljük a határnak egy részét. Róla csak a XVIII. századtól vannak levéltári adataink. 1751: *Gajgonya* nevű Telekje, 1778: *Gajgonya* kert, 1830: *Gajgonán*... szállási földem, 1845: *Gajgonában*... kajzálló. < *Gajgonya* (rég *Gajgona*) szn. Ez ma már ismeretlen, de a XVIII. században gyakori volt. 1712: *Kajgonya*, 1723: *Kajgona János*, 1753: *Gajgona Sufanna*. Vámbéry (A török faj 447) és Borovszky (A honfl. tört. 115) is török szn-ek tartja. Lehet, hogy a szn. a kétes eredetű, talán szerb közvetítéssel átvett oszm. török eredetű népnyelvi *gajgonya* 'Eierspeise' (EtSz., MNY. IV, 161, XXIX, 146, Kniezsa, Szláv jöv. I/2, 636) köznéből származik, de közvetlenül az oszm. törökből is kerülhetett a szn. a mi vidékünkre. Ma alakjának szókezdő *g* hangja zöngésüléssel alakult *ki*, mint *kazdag* > *gazdag*, *kusaly* > *gusaly* (vö. Bárczi, Hangtört.² 164). Szerkezetei: *Alsógajgonya*, *Felsőgajgonya*, *Gajgonyaitó*.

+ **Gál** nevezetű hely valahol Tömörkény körül volt, pontosabb helye ismeretlen. Róla csak egy adatunk van. 1791: A' *Gál* nevezetű földjéért. Bizonyára pusztá személynévből alakult frn., mert arra nincsen adatunk, hogy kopás útján vált egytagúvá. Arra sem gondolhatunk, hogy *Szentgál* lett volna a név eredetibb alakja. Az egyh. latin, hazai egyh. latin *Gallus*-ból származó *Gál* nevünk a XI. századtól gyakori keresztnévként meg helynévként (EtSz.).

† **Garga** neve volt a föld egy szakaszának Mórahalom határában. A XVIII. század közepétől a múlt század első feléig maradt fenn róla levéltári adat. 1740: a *Garga* nevű Helyről, 1760: a *Gargában* is attak... egy darabot (földet), 1778: *Div. Garga*, 1831: *Garga*. < *Garga* csn. A névnek 1717-ből szerkezete is maradt fenn: *Garga homókja*, és úgy látszik, hogy azonos helyet jelölt. A birtokszón lévő birt. sz. rag igazolja, hogy kihalt, ismeretlen eredetű személynévből származik.

† **Jaksa** valahol Sövényháza vidékén jelölt egy területet. Egy levéltári irat őrizte még a nevet. 1804: plaga Salnitroja prope Hortulanos Bánomhegyienste usq terram Tugurialeem *Jaksa*. Puszta szn., amely ma is ismert a vidéken. < *Jakab* becéző alakja (vö. MNy. X, 196, XXXI, 72) *Jakusa* ~ *Jakus* (l. Szegeden *Jakushegy*, *Jakusköz*) > *Jaksa*. Arra nincsen adatunk, hogy a név megrövidült volna egy utótag elmaradásával.

Kemes ~ **Kemös** a tápai határban fekvő szántó neve. Róla a XVIII. századtól vannak levéltári adataink. 1776: *Kemes*, 1808: *Kemes*, 1831: *Kemes*, 1847: *Kemes*, 1854: *Kemefi* ... vizenyős földjét. < *Kemes* csn., erről területeinkről nincsen adatunk, de a közeli vidékről való 1522. évi Bács megyei tizedlajstrom *Petrus Chimes* neve, amelyet *Szabó István* »esetleg *Chemes*« jegyzettel magyaráz, bizonyítéknak tekinthető a név mellett (*Szabó J.*, Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből, 28). A név szerkezetei: *Kemesere*, *Kemesi erdő*, *Kemes tisztása*, *Kiskemes*, *Nagykemes*, *Nagykemeshat*.

Kereset nevű föld Szegedtől Ny-ra, Csorva falu határában fekszik. Újabb neve *Vágó*, *Vágójárás*. A levéltár iratai a XVIII. század elejétől őrzik. 1728: *Keresetben*, 1747: *Keresett*, 1760: k.: *kereseti* Teleknél, 1778: *Kereset*, 1840 k.: *Kereset*, 1855: *Kereset*, 1863: *kereseti* vagy másképp *vágó járási*... pusztát. A frn. végső fokon az orosz *krečet* 'fehér vadászólyom, Falco gyrfalco' jelentésű szóból származik. Az OklSz. ebből alakult személyneveket és frn.-eket közöl (*Gombocz Z.*, Szily-Emlk. 12, *Knieszsa*, SzlávJöv. I/1, 263). A régi Szegeden is ismert személynév volt, 1522: *Martini Kereset* (R. IV, 112). Ez olyan név, mint a *Sólyom*. Egy szerkezete maradt fenn a levéltárból: *Kereseti hajzfűz* *Halom* (1737). A dülő területén a XIII—XV. században falu lehetett az ásatások tanúsága szerint (*Széll*, Dolgozatok XIV, 161).

† **Kisdöböröcsök** valahol a ferencszállási határ és Csengele között jelölt egy földszakaszt. 1730 k.: ennek előtte 30. Esztendővel... hallotta... hogy a *Kiss Döböröcsök* másképpen *Pernye halma* *Ferencz Szállási Puszta*t Fölső Csengelétül különböztetné, és ott volna igaz választó határja ezen két Puszta'knak. < besenyő eredetű *Döböröcsök* (*Töböröcsök*) szn. (*Gombocz*, Árp. török szn. 23—24, *Györffy Gy.*, *Besenyők és magyarok* 459). A kunok földjén volt, ezért elsősorban kun névre kell gondolnunk. A frn. másfelé is ismert (*Hsnt.* 1937, 463, *Csánki* III, 354, 359). A helynek kettős neve is volt, amint a levéltári szövegből kitűnik (l. *Inczeffi Nyr.* LXXXII, 107), mert a régi név ekkorra már elavulófélben volt. A *Kis-* előtag azt jelzi, hogy ez volt a családnak kisebbik földje. Az ilyen névadás gyakori másfelé is: *Kis Barabás*, *Kis Bodor*, *Kis* (és *Nagy*) *Bedő* stb. (*Szabó T. A.*, Személynevek helyneveinkben 101).

Petres ~ Petrös Dóctól K-re az Újtisza partján lévő olykor vízjárta szántó neve. < *Petres* csn. A dülő területén volt a *Petrös gátja*, ezt szakította át a Szegedre zúduló árvíz 1879-ben. A névnek még a *Petrössíkja*, *Petrössziget* szerkezeite ismertek. Régebbi adatunk a névről nincsen.

Porgány néven nevezzük a határnak egy szakaszát Tápétól ÉK-re a Tisza bal partján. A névről csak a XVII. századtól van adatunk. 1668: *Porganon* (Századok 1900, 628), 1717: *Piscina Porgány*, 1753: *Porgány*. < délszláv *prudan* 'hasznos, üdvösséges'. Ebből gyakori délszláv személynév *Pródan* alakban már a XII. században. Magyar frn.-ként előfordul máshol is, így *Lajta-Pordány*, *Rába-Pordány* és *Valka-Pordány* nevekben (K ar á c s o n y i MNy. IV, 174, Cs á n k i II, 48, 54, 120). Ezen a vidéken személynévként ismeretes volt a múltban, -i képzős származéka is előfordul. 1450-ben a *Pordányi* család Csanád megyei birtokos (Cs á n k i I, 714), 1458-ban *Pordány János* szegedi lakos (V. I, 177), az 1522-es tizedlajstromban szerepel Szegeden *Johannes Pordány*, *Franciscus Pordány* (R. IV, 103). E szn.-ek egyikének-másikának a romániai *Porgány* falu lehet a névadója. Arról nincsen adatunk, hogy a szegedi frn.-nek *Pordány* alakja lett volna, de a Kiszombortól D-re, Romániában fekvő *Porgány* falunak régi neve *Paradan-munustura*, majd *Pardan*, *Pordan* alakja volt (Cs á n k i I, 701, B o r o v s z k y, Csanád vm. tört. III, 498). Így feltehető, hogy nevünk régi alakja szintén *Pordány* volt, ez pedig az azonos alakú szn.-ből származik, amely a XV. és XVI. században ismert volt. A szn. kiveszése után az alveoláris *d* hang helyébe mediopalatalis *g* lépett a rákövetkező dentipalatalis *ny* asszimilációs hatására. A névnek több szerkeze van: *Porgányér*, *Porgányfok*, *Porgányszél*, *Porgánytorok*.

Ruki néven Szegedtől Ny-ra egy szántót, erdőt nevezünk. A névről történeti adatunk nincsen. < *Ruki* csn., a múltban ismert volt, 1830, 1852: *Ruki András*. A DömAdLev.-ben *Durugfa* (*Durufa*) faluban *Ruki* szn. fordul elő, és azt a gondolatot ébresztheti, hogy Dorozsmát jelölte mégis, nem Somogydöröcskét (vö. S z a b ó D., A döm. ad. lev. 9). A név szerkezeite: *Rukierdő*, *Rukihegy*.

Sörkédi a neve Szegedtől ÉNy-ra fekvő földnek. A névről régebbi adatok nincsenek. < *Sörkédi* szn., 1453: *Michaelis de Chyrked* (R. IV, 49), 1522: *Michael Chyrked* (R. IV, 120, olv. Sirkédi). Ez a szn. az egykori *Sörkéd* falu nevének -i képzős származéka (l. I n c z e f i, Sövényháza 135). A régi *Sirkédi* szn. többeli *i* hangja labializálódott, majd nyiltabbá vált, szövégi -d képzője zöngétlenült. A név szerkeze: *Sörkédi kút*.

Szokony nevű szántó meg gyöp Algyőtől É-ra terül el. A névről csak a XVIII. századból van adatunk. 1786: *Szokonyi Kertészek*, 1845: *Szokonyi*... kertész részeket, 1854: *Szokony*. A név másfelé is ismert (Fényes, M-ország geogr. szótára IV, 65). Bizonyára azonos eredetű a dunántúli *Alsó- és Felsőszakony* nevével. Erről M o ó r E l e m é r kimutatta (Westungarn 152), hogy a magyar *Szákán(y)* szn.-ből (a XIII. századból ismert *Zakan*-ból) származik, és talán szláv eredetű (< szláv *Sokol* szn.). Szerkezeite: *Szokony feneke*, *Szokonyi sziget*.

Tápé község közelsége Algyőhöz, fekvésének hasonlósága a Tisza partján, azonos jellegű halászfalu volta már önmagában is településtörténeti hasonlóságára mutat. A faluról az első adat szintén 1138-ból való: villa *Tapai* (DömAdLev., ÓMolv. 30). Később is gyakran szerepel okleveleinkben (l. S z a b ó

D., i. m. 20), mert a halászhelyek az egyházak, a földesurak fontos élelmezőhelyei, a várak is igényt tartanak a jobbágyok által beszolgáltatott halakra. Ezért az első adat szerint a dömösi apátság birtoka, majd a csongrádi várhoz tartozik a XIII. századig. A csongrádi vár jelentősége később csökken, a szegedi vár a török háborúkban mind nagyobb fontosságú lesz, és ekkor Szeged birtokába kerül. A falu neve valószínűleg honfl. előtti török eredetű személynévből származik, amelynek fejlődéstörténete Horger szerint a Tápió folyó nevéhez hasonló: **Ταπαγ* > **Τάπου* > *Τάπευ* > *Τάπέι* > *Τάπέ* (MNY. XXX, 50).

Tarján a Vásárhelyi sugárút végén, a város szélén fekvő település, kertek neve. A névről régebbi adatunk nem maradt fenn, a levéltár iratai meg csak a XVIII. századra nyúlnak vissza. 1753: *Tarján*, 1776/77: *Tarjány*, 1825: *Tarianyban*... szőlő földem. Részei: *Kistarján*, *Nagytarján*. < *Tarján* törzsnév; a közeli Hódmezővásárhelyen előforduló *Tarján* törzsnévvel való összefüggése nyilvánvaló, és azt is a honfoglaló magyar törzsnévből származtatták (Szeremlei, Hódmezővásárhely tört. II, 437, Kniezsa, Magyarország népei 458, Melich, Honfogl. 359, Németh, A honfogl. magyarság kialak. 255—6). Nem gondolhatunk arra, hogy nevünk családnévből származik. *Tarján* családnév van ma ugyan a környéken, de ez újabb felvett név (a XVIII. századi telepítések után), mert sem a tizedlajstromban, sem a XVIII. századi névjegyzékeken nem fordul elő. A név régiségét írásos emlékek nem igazolják, mert az oklevelek a sok háború folyamán elpusztultak. A honfoglaláskorinak elismert hódmezővásárhelyi *Tarján*ról is csak 1446-ból való az első adatunk.

+ **Torda** nevét XIII. századi oklevelek őrizték meg Hegenfával együtt. 1266: *Turba* (CodDipl. IV/III, 319, 0, II, 410 Wartako címszónál), 1276: *Turda* (ÁrpÚjOkmt. IX, 153, 0, I, 369). Szeged körül, valószínűleg a *Vártó* (l. ott) közelében fekvő föld neve volt. Erre mutat, hogy az iratok a Tisza mellett fekvő egykori *Vártó* (hibásan Wartako, l. ott) mellett említik (Zs. I, 56). A névről szóló adatok bizonytalanok. < török er. személynév (SRH. I, 60, Pais MAnon. 145).

Varas a Levelényi majortól É-ra fekvő föld neve. A név ma ismert, róla csak néhány levéltári adat van, azon is egytagú a név. 1852: Zeri rétnék *Varasnak* nevezett részében, 1860: a mindszenti kerületben fekvő ú. n. *varasi* pusztán, 1864: *Varason*. Arra gondolhatnánk, hogy a frn. a *var*-s képzős származéka, és a jelentése 'varangyos béka'; olyan frn., mint ezen a területen a *Békás*. Azonban erről a területről 1574-ből fennmaradt *Varas Benedek* neve (Hornyik, Pusztaszer 29), ezért pusztá személynévnek kell tartanunk. A név szerkezetei: *Varashát*, *Varassikja*.

Velez a mai Ásotthalom falu határában elterülő föld neve. Régebbi adatok a névről nincsenek. < *Velez* szn. (< talán olasz eredetű *velez* 'barnabus, fustagnum, barchent', OklSz., NySz. Melich NyK. XXVI, 251, Nyr. XXII, 85, 135), 1575: Caspar Welez (R. IV, 165, Csánki II, 182). A nevet a közelében a *Velezhegy* szerkezete is őrzi. Borsod megyében *Velezd* frn. ismert (Hsnt. 1937, 460).

Zákány a régi szegedi Alsótanyán fekvő terület neve, amely az 1950-ben alakult *Zákányszék* község magvát alkotja. A névről csak a XVIII. századból van adatunk. 1717: *Zákány* homokja, 1722: *Zákán*, 1737: *Zákány* első Hal-

mára, 1747: *Zákán*, 1760 k.: *Zakan*, 1776: *Zákány*, 1778: *Div. Zakány*. < *Zákány* csn. Ez a név először 1323-ban a jászok kiváltságlevelében fordul elő: *filius Zokan* (ÓMOlv. 142, G y á r f á s III, 365—5), és *Gombocz Zoltán* szerint biztosan jász eredetű személynév (Osseten-Spuren in Ungarn. Össze-gyűjtött művei I, 82). Szegeden a *Zákány*-család a XVI. századtól kezdve ismeretes, és jelentős szerepet játszott a város és környéke életében. Ez pedig megerősít minket abban a feltevésünkben, hogy a frn. családnév, hiszen a város vezető hivatalnokainak mind volt földjük a szegedi határban, és ennek a földrajzi nevekben is bőven van nyoma. Régi adatok a személynévről, 1522: *Stephanus Zakan* (R. IV, 116), *Thomas Zakan* (uo. 124), 1524: *Stephanus Zakan* szegedi bíró (uo. 134), aki követségben járt a törököknél, de életével fizet vállalkozásáért (V. I, 91, J u h á s z K., Hajdani monostorok 82, B o r o v s z k y, Csanád vm. tört. 435.). Ezek szerint a névnek nem a szláv er. *zákány* (K n i e z s a, SzlávJöv. I, 1. 565) az alapja, hangalakjuk csak véletlenül egyezik.

*

Halászka nevű szőlő meg szántó Szegedtől Ny-ra fekszik. 1734: *Halászka* nevű Telek, 1740: az ősi *Halászka* nevű Telekemet... megh bizonyíthatom, hogy az öreg *Halász György* birtokában volt... Rákoczy Háborújában... Atyám *Halász György* annak a ... földnek a Diát az Töröknek 28. Tall. le tette (aláírója: *Halász Ferencz*), 1760 k.: *Halászka*, 1766: *halászkában*, 1855: *Halászka*. < *Halász* csn. -ka kicsinyítő képzővel. Szabó T. Attila rendszerezésében (MNY. II, 90) csak keresztneveket sorol fel -ka kicsinyítő képzővel, ilyen továbbképzett csn. ritka. Szláv személynévadás lehet az alapja (vö. Miklosich, Slav. PN 15), a XVIII. századi szláv telepesek nyelvi hatása folytán terjedhetett el. A név eredetét világosan mutatja az 1740-ből való idézet, egyben belőle keletkezési ideje (a XVIII. század első éve) is megállapítható. A név szerkezete: *Halászhegy* már képző nélküli.

+ **Ivánka** Szegedtől Ny-ra fekvő homokos szántó neve volt. Más neve valószínűleg *Kisivánszék*. 1811: *Ivánkába* való szőleimet... az *Ivankaba* fekvő kaszálóm. < *Iván* családnév -ka kicsinyítő képzővel (l. *Halászka*).

Jámborka Szegedtől Ny-ra lévő szántó, szőlő neve. 1760: *Jámborka*, 1827: *jámborkai*... kaszálloimat... a *Jámborkain*, 1831: úgy nevezett Midón kaszálókép *Jaborkaban* (!) ... kaszálomat, 1833: *Jámborkányon* (!) egy kaszálóm, 1840 k.: *Jámborka Szőlő Hegy*, 1843: *Jámborkai* kaszáló földjével, 1846: *Jámborkában*, 1855: *Jámborka*. < *Jámbor* csn. -ka kicsinyítő képzővel (l. *Halászka*). Nem emberi tulajdonságot kifejező köznévi (vö. MNY. XXX, 172).

Márták névvel Szatymaz tájékán egy szőlőt, szántót jelölnek. A névről régi adatunk nincsen. < *Márta* csn. -k többesjellel. A csn. ma is ismert a területünkön. A *Márta*-család több tagja volt a föld birtokosa.

Nagyistván nevű homokos szántó meg szőlő Szegedtől Ny-ra fekszik. Róla leváltári adatok a XVIII. század óta vannak. 1769: édes Atyaink még 1719 esztendőben bizonyos *Nagy-István* néven neveztetett Teleket ... meg vettek, 1850 k.: *Nagy István*, 1855: *Nagy István*. < *Nagy István* szn.

Nagymátyás Szegedtől Ny-ra elterülő szőlő meg szántó neve. 1840 k.: *Nagy Mátvás*, 1855: *Nagy Mátvás*. < *Nagy Mátvás* szn. Szerkezete *Nagy-mátváshegy*.

2. -d képzős földrajzi nevek

Aranyat egy vízér neve a Percsori major környékén. A név régebbi alakja 1846: *aranyád*, 1852: *aranyad* (l. Irtzefi, Sövényháza 88), ebből a népetimológia hatására keletkezett a mai *Aranyat* alak. Nevét bizonyára onnan kapta, hogy hajdan a Tiszából táplálkozó érben aranyaát kerestek. Gunda Béla arról tudósít (Néprajzi gyűjtőúton 83), hogy az Alföldön is foglalkoztak aranymosással, és Mezőtúr határából származó adatot közöl. A név a környéken meg másfelé is ismert. A közeli Hódmezővásárhely határában *Aranyadér* (és *Aranyadhalom*) a terület legnagyobb élővizének neve volt (Szeremlei, Hódmezővásárhely tört. I, 28, 52), ugyanott meg az *Aranyág* dűlőnév ismert (Hsnt. 1952). A név szerkezeteti voltak: *Nádasaranyád*, *Nádasaranyád fokág*, *Nagyaranyád*.

Farkasd egy szántó neve a Tisza sörkédi kanyaránál. A névről régebbi adatok nem maradtak fenn. < *farkas* 'lupus' -d képzős származéka.

+ **Kovázd** egy kis település neve volt Algyó határában a Tisza jobb partján. Róla csak a XVIII. századtól vannak adataink. 1722: Fark alias *Kovácsd* dicta (Hornyk, Pusztaszer 228), 1734: Fark másképp *Kovácsd* puszták (uo. 232), 1784: *Kovázdi* Gärtlers, 1786: *Kovászd*, 1811: *Kovázdi* Kertészség. A név által jelölt területnek a XVIII. század elején párhuzamos neve *Fark*. Erről már a XVI századból van adatunk. 1553/54: *Fárka* nevű falu (Összes adófizetők száma ekkor 15. Török kincst. deft. II, 145, Csánki I, 68), 1624–1633: Dorf *Fārqa* (Fekete, Die Siyaqat-Schrift I, 618). < *kova* 'ignarium, feuerstein' + *aszó* 'planities, tal' -d képzős származékának elhomályosult, összevonás útján keletkezett összetétele (vö. Pais MNy. VIII, 391). A névadás alapja az Alföldön az lehet, hogy a földből tüzsiholásra alkalmas prehisztorikus kovakő, szikikova került elő. Így a Szentés körüli *Tűzköves* nevű határrészen (Széll, Dolgozatok XVII, 132) és a szegvári *Tűzköves* nevű telepen (Zs. I, 11) ásatáskor előkerült kovának való tűzkövek szolgáltak az elnevezés alapjául. A *Kovázd* (Hornyiknál tévesen *Kovácsd*) névből -i képzővel alkotott családnév már a XV. századtól ismert, 1429-ben *Kovázdi Imre* szegedi bíró neve (R. I, 58, III, 65, IV, 30, ZichyOkmt. VIII, 371).

+ **Sód** egy falu volt Dóc környékén a mai Kötörös dűlő területén. 1266: in terra *Suod* (CodDipl. IV/III, 319), 1276: in terra *Doud* et in terra *Wasarhel* (ÁrpÚjOkmt. IX, 153. Talán Sód romlott alakja), 1488: *Soód*... in Chongradiensi (Hornyk, Pusztaszer 116, Csánki I, 643), 1547: in *Possessionibus*... *Soóth*... in dicto Cotto Chongradiensi (Hornyk, Pusztaszer 127). > *só*, 'Salz' -d képzővel. A falu a török háborúban pusztult el (Zs. I, 49, 56, 155). Ásatáskor a falu templomának romjait tárták fel (Széll, Dolgozatok XIX, 179, Rm. 5, Zs. I, 121).

Serkéd ~ Sörkéd Algyótól É-ra egy határrész neve, régen falu volt. 1467: *Possio Serkéd* (Csongrád megye dicális összeírása. R. IV, 185), 1553–54: *Serge* falu 15 házzal, 23 adófizetővel (Török kincst. deft. II, 144. Hibás adat). < bolgár török er. *serke* 'nässe' -d képzővel. Alapszava földrajzi névként másfelé is előfordul, így Abony közelében van *Serkeszék*, Rimaszombat környékén meg *Serke* nevű község (Hsnt. 1937). Az állattartás emlékei. Számos szerkezete ismert: *Serkédi járás*, *Serkédi homok*, *Serkédi major*, *Serkédi rét*, *Serkédi sziget*, *Serkédi temető*, *Serkédítő ága*.

Szeged ~ Szöged város neve először a DömAdLev.-ben fordul elő, 1138/1329: In villa Geu. hec sunt nomina Ieruorum... *Cegedi* (ÓMOLv. 29. A többi adatot l. Inczeffi, Szeged környékének földrajzi nevei). < *szög* 'ék, sarok, kiszögellés' -d képzős származéka (Bárczi, TihAl. 27).

Szeged város nevének eredetéről régebben két vélemény alakult ki. Az egyik felfogás szerint az elnevezés alapja az, hogy a város a Tisza és a Maros összefolyása által alkotott szögben, illetőleg e *szög* (*szög*) közelében fekszik, és a név végén a régi -d helynévképzőnk van. Alapjában ezt a véleményt olvashatjuk Dugonics Andrásnál (Etelka 1791. I, 198), Kresznerics Ferencnél (Magyar Szótár 1832. II, 210), részletesebben Varga Ferencnél (Szeged város tört. I, 10—11), és innen Csánkinál (I, 677). Ehhez a felfogáshoz csatlakozik Klemm Antal is (l. jegyzet), és tudományos alapossággal kifejti, hogy a név az ugor eredetű *szög* 'ék, sarok', majd 'Landspitze. Landecke' jelentésű köznévképzős származéka. Az elnevezés szerinte is a Maros és a Tisza összefolyása folytán keletkezett *szög*. A Varga által felhozott példákat jobban megalapozza, és újakkal is gyarapítja. Példáival azt kívánja bemutatni, hogy más vidéken is előforduló *szeg*-gel alkotott nevek (Szeghalom, Szegvár stb.) szintén két víz összefolyásánál találhatók.¹ Ezzel szemben Reizner János (Szeged tört. I, 30—32) úgy nyilatkozott, hogy a név a *sziget* szóból származik, mert a város nemcsak alapítása korában, hanem századokon keresztül a Tisza árterének szigetein feküdt. Klemm Antal Reizner állítását azzal cáfolja, hogy a *sziget* (< R. *sziged*) szó is a *szög* (~ *szig*) 'szöglet, angulus' -d helynévképzős származéka, azonban a *sziget* régi jelentése 'csúcsban, ékben, szögben végződő térség', majd ebből fejlődött 'földnyelvszerű félsziget' és később a régi 'ékben végződő folyami sziget' jelentése valószínűleg még a honfoglalás előtt. A szegedi talajkutatás megállapította, hogy Szeged 3 kiemelkedő szigeten épült, de ezek nem ékben végződő folyami szigetek, hanem a Tisza halványainak szigetei voltak. *Sziget* szavunknak pedig csak később lett általában 'insula' jelentése. A város településekor a honfoglalás körüli időben még 'ékben végződő sziget a folyóban' volt a jelentése.

Szeged névadója nem lehet a Tisza—Maros szöge, mert a város nem e folyók szögében, összefolyásánál fekszik, hanem attól 3—4 km távolságra. A Maros régi beömlési helye is csak nagyon kevéssel volt közelebb a városhoz. A térképen ez a távolság jelentéktelen, de a természetben jelentős, és a névadás alapjául nem szolgálhatott a Tisza-kanyar körüli három szigeten keletkezett település számára (vö. Kogutowicz FE. VII, 14, R. I, I, 31, Eperjessy K., FE. VIII. 1—3). A Maros a Tisza bal partján, tehát nem szegedi oldalon ömlik a folyóba, így kevés jellemző ereje van a város belső területe számára. A település névadói a honfoglaló magyarok voltak, akik a Tisza mentén régi hazájukhoz hasonló településhelyet leltek: nagy legelők mellett bőséges víz, ezek között településre alkalmas magaslatok voltak. Tehát a Szeged körüli magaslatok (»szigetek«) a megszokott településhelyet jelentették a magyarság számára, ezért nem ez volt számukra a vidék megkülönböztető vonása. Talán azt is felhozhatjuk, hogy a honfoglaló magyarok erre

¹ L. részletesebben Klemm Antal: Szeged neve (Délvidéki Szemle II. (1943) 3. szám 97—108).

a területre északról meg talán nyugati irányból érkeztek, tehát a Tisza—Maros szögéhez csak később vonultak, így nem ez alakította ki a névadás alapjául szolgáló első benyomást. Szeged valóban sokáig szigeteken feküdt, de a mai viszonyokat ismerve, a múltat elképzelve bizonyosan megállapíthatjuk, hogy ezek nem állandó szigetek voltak, sőt az év nagyobb részében nem is lehettek vízben álló szigetek, mert csak áradáskor, általában csak tavasszal önthette el a Tisza a vidéket, és ilyenkor alkottak a magasabb helyek szigeteket. Az év nagyobbik felében, tavasztól télíg e »szigetek« csak alig szemebeötölő, a környezetből csak néhány cm-rel kiemelkedő dombok voltak. Természetesen elképzelhető, hogy az is szolgálhatott volna az elnevezés alapjává, hiszen a honfoglaló magyarság különösen kedvelte ezeket a vízzel körülvett hátszerű magaslatokat, Azt is feltételezhetjük, hogy nagyobb áradások után évekig is megrekedt a víz a mélyebben fekvő területeken, és ez vált volna a névadás alapjává, ha más, feltűnőbb jellegzetessége nem volna a vidéknek. Minden bizonnyal a honfoglalás kori magyarokra is sokkal nagyobb hatással volt ennél a Tiszának derékszögnél nagyobb, hatalmas kanyara éppen a város szívénél, a régi település helyén. Ebben bárki meggyőződhet ma is a helyszínen, és részletesen térképen is ellenőrizhető. Ezt a gondolatot Szabó Mihály is felveti (A szegedi nyelvjárás tört. Szeged 1898. 27, egyébként értéktelen munka), de homályos fogalmazásában összekapcsolja a Tisza—Maros szög névadói szerepével (közli Klemm is i. m. 97).

Varga és Klemm is sok példát hoz fel a *szög* szóból alkotott földrajzi nevekre, és mindegyikről megállapítják, hogy ezek két folyó összefolyásánál fekszenek. Azonban a felhozott települések közül *Szeghalom* nem a Sebeskörös és a Berettyó összefolyásánál fekszik, ahogy Varga és az ő nyomán Klemm meghatározta, hanem attól ÉK-re, legalább 5 km-re, de a Berettyó kanyara veszi körül a falut. *Szegvár* a Kurca és a régi Kórógy összefolyásától É-ra fekszik, de ennél feltűnőbb, hogy a Kurca hatalmas U-alakú kanyara övezi a községet. *Dunaszeg* a HoltDuna nagy kanyarában fekszik (Kázmér M., Alsó-Szigetköz földrajzi nevei 18). Az erdélyi *Gernyeszeg* (a régi Marostorda megyében) községnél meg semmiféle víz nem ömlik a Marosba, de a falunál nagy kanyart vet a Maros. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a két folyó összefolyása által alkotott szög nem lehet a névadás alapja, csupán azt állapíthatjuk meg belőle, hogy a *szög* 'ék, sarok, kiszögellés' jelentésű szavunk szolgálhatott minden olyan táj elnevezésére, amely valamely okból ék, sarok kiszögellés benyomását keltette a szemlélő, megnevező emberekben. Ék, sarok, kiszögellés *nem okvetlenül* két folyóvíz egybefolyása közötti területen lehetett, hanem egy folyóvíz kanyara vagy akár egy hegy ist alkothat ilyen sarkot, éket, amelyet a *szög* szóval neveztek el. Göcsejben a Cserta völgyében sok *szeg* nevű település van: *Kustánszeg*, *Vargaszeg*, *Pajzsszeg*, *Györfiszeg*, *Gombosszeg* stb., ezek mind a magaslatoknak (börc) a mélyebben fekvő, a berek felé nyúló, kiugró kiszögellésén, a fensík kiugró pereméin települtek (Kogutowicz K., Dunántúl és Kisalföld 185—6).

A város területe a honfoglalás előtt is település volt, mert avar és magyar sírok kerültek elő X—XI. századból (Széll, Dolgozatok XVI, 166—7), de ennek lakói nem érintkeztek a magyarsággal, már előbb kipusztulhattak vagy elvándoroltak. Ezért nem vették át a magyarok a település idegen

nevét. Régebben talán a *Partiscon* nevű település lehetett ezen a helyen (Szádeczky-Kardoss i. m. 105), Hornyik azonban ezt Kecskemétre helyezi (Kecskemét tört. I, 3 kk.).

3. Vallásos elemű földrajzi nevek

Anyás Mindszenttől DNy-ra fekvő szántó, legelő meg gyér település. Legrégebbi adataink a névről: az 1092-ből keletkezett, de 1389—90-ből való hamis oklevélben: villa *Anyas* (PRT. X, 434, 499, 500, ÁrpÚjOkmt. VI, 70, MNy. XXVIII, 246, Szentpétery, Árpádházi királyok okl. krit. jegyzéke I. 10—11), 1279 k.: possessionen suam *Anias* vocatam (ÁrpÚjOkmt. IX, 265), 1280: *Anias* (CodDipl. V/III, 59), 1283: *Anyas* (Hazai Okmt. VI, 288), 1471: *Anyás-szeg*, *Aynyas* (Csánki I. 679), *Aynyas* (Pesty, Krassó vm. tört. III. 428), 1488: *Anyaszeg* (Csánki I, 679), *Annyás* (Hornyik, Pusztaszer 116), 1549: *Anyas* (im. 128. Későbbi adatok l. Inczeffi, Sövényháza 85). A szeri monostorhoz tartozó kis pusztai templom volt, amely körül település létesült, majd a török időkben elenyészett. A frn. az egykori templom védőszentjének, *Szent Anyosnak* nevéből keletkezett. A névnek számos szerkezete van: *Anyási baromjárás*, *Anyási berek*, *Anyási révjárás*, *Anyási rét*, *Anyási major*, *Anyási sziget*, *Alsóányás*, *Belsőányás*, *Külsőányás*, *Alsóányási part*, *Alsóányási rét*, *Felsőányási rét*.

† **Asszonyszállása** egy régi kun település neve a mai Pusztamérges táján. 1355: Thomam et Johannem filios Iwanka civēs de *Azunfalva* ac Egidium et Petrum hospites de inferiori Zegedino (AnjoukOkmt. VI, 383, 384), 1462: in descensu comanicali *Azzonzallasa* vocato (R. IV, 57, Hornyik, Kecskemét tört. I, 212), 1465: *Aszszonzallasarol* és az kunok mezejen (R. IV, 63), 1469: *Aszonzallasa* (R. IV, 69), 1493: *Azzanszállasa*... *Azzonzallasa* (Gyárfás III, 710), 1572 *praedium quoddam Azzanzallasa* vocatum in descensu Cumanicali habitum (R. IV, 161), 1642: *Asszonyszállás* (Borovszky Századok 1900, 610, átírva). < *asszony* 'Szűz Mária' + *szállás* 'a földön épített első hajlék, eredetileg 'jószágteleltetés rendeltetéssel' (vö. Györffy, Magyar falu, magyar ház 41). Az 1355-ből származó iratban *Azonfolva* név olvasható, ez azonban téves írás, mert azonos helyet jelölt, hiszen az oklevélben Egyed és Péter alsóvárosi lakosok neve szerepel (vö. R. I, 65. Másképpen, de tévesen Czimer, Szeged monográfiája. Budapesti Szemle 1901, 292—3). A kun település a XIV. században már csak gyéren lakott, ezért a szegediek közös használati jogot kapnak területére Mátyás királytól (Zs. I, 70, R. IV, 57). A török háborúk végén pusztulhatott el a falu. *Asszony* előtagú frn. gyakori másfelé: *Asszonyfa*, *Asszonyvásár*, *Asszonyvölgy*, *Boldogasszonyfa*, *Kasszond* (Fényes, Magyarország geogr. szótára I, 55—56).

+ **Sáregyháza** a Szegedtől Félégyházára vezető út mentén egy szállás és a hozzátartozó templom emléke lehet (Zs. I, 103, 147, 240). A névről a XIV. századtól van írásos emlékünk. 1389: per viam *Saareghaaz* vocatam (Csánki I, 683, Hornyik, Kecskemét tört. I, 198, R. IV, 4, Rrsz I, 5, 92, Gyárfás III, 510), 1631: *Sáregyház* (Hornyik, Pusztaszer 114), 1786: Pusztaszeren lévő *Sáregyházi*... Vendégfogadó. A település (pusztai templom) közelében volt a *Sáregyházi halom*, amelyről a XVIII. századtól maradt emlékünk, és

ezek is támogatnak a név megfejtésében. 1717: *Saaregháza halma*, 1740: *Saregy ha 3 halmanál* lévő Strazsakhoz, *Sáregyházi halom*, 1751: *Sár egy ha3 halmanál*, 1778: *Collis Sáregyházi halom*. A gyakran előforduló *Sáregyház* alapján biztosan állíthatjuk, hogy ez volt a név eredeti alakja, és az -a birt. sz. rag az olyan frn.-ek analógiájára járult a névhez, amelynek az előtagja személynév (*Fintaháza*, *Sebestyénegyháza* stb.). Ezt a jelenséget *Sövényháza* nevével is láttuk (l. Inczeffi, *Sövényháza* 137). < *sár* 'sárga' + *egyház* 'templom'.

Szentmihálytelek egy falu neve Szegedtől délre. Róla a XV. század elejétől vannak írásos emlékek. 1408: Dorozma, Banfalua, Gekentew ez *Zent Mihál* cum earum pertinentiis in Csongrád (CodDipl. X/IV, 672), 1479: dorozma Banfalwa Gyekentho et *Zentmyhal* in Csongradiensi (Pesty, Krassó vm. tört. III, 448), 1502: possessiones *Zentmihal* et Banfalva (R. IV, 93), 1505: ad possessionem Dorozma *Zent-Mihál* (R. IV, 94), 1522: *Zenthmyhayl* (R. IV, 127, 15 házzal szerepel a tizenlajstromban), 1536: predium ipsius *Zentmyhal* vocatum... in comitatu Chongradiensi existente (R. IV, 136), 1642: Dorozma és *Szentmihály telek* nevű pusztákat (R. IV, 181), 1747: *Szent Mihály*, 1840 k.: *Szent Mihály Telek* alja, 1855: *Sz: Mihálytelek*. Reizner szerint (R. I, 79) az oklevelekben előforduló *Szentmihály* nevű középkori falu nem azonos a mai Szentmihálytelekkel, és nem a mai falu helyén volt, hanem a *Jakusköz* végén, az alsóvárosi fekete földek szélén. Ezt a régi térképek alapján állítja. Szerinte a mai falu régi neve *Mihálytelek* volt. Mindennek azonban semmi nyoma nincsen, és még az 1747-ből való Kaltschmidt-féle térképen is azon a helyen a *Szentmihály* név olvasható. A régi falu a török háborúk idején pusztult el (Gyárfás IV, 242).

4. Személynév és falva, laka összetételéből származó földrajzi nevek

+ **Bánfalva** egy falu volt Szeged és Dorozsma között, vagy a szegedi Bánomkertek táján (R. I, 79, Rrsz. II, 14—15). Sztrihá szerint (SztrD. 33) a Dorozsma melletti Bánomkert nyugati partján, esetleg a mai Széktó dűlő területén feküdt. Talán inkább a két nagy település között kell keresnünk, mert nem valószínű, hogy Dorozsma régen távolabb volt Szegedtől (vö. SztrD. i. h). Az iratok Dorozsmával és a bizonytalan fekvésű Gyékénytóval együtt említik (vö. R. I, 54, II, 139, 419), így a Csánki által közölt Bánfalvával (I, 679) Zentától délre nem azonos. 1408: Dorozma, *Banfalua*, Gekentew et *Zent Mihál* cum earum pertinentiis in Csongrád (CodDipl. X/IV, 672), 1479: possessiones dorozma *Banfalwa* (Pesty, Krassó vm. tört. III, 448), 1485: *Banphalwa* (Csánki I, 679), 1502: possessiones *Zentmihal* et *Banfalva* vocate (R. IV, 93), 1522: *Banfalwa* (R. IV, 126, III, 139, a tizedlajstrom 38 házat tart számon), 1536: in predio *Banffalwa* (R. IV, 136). < *Bán* a falu alapítójának vagy a terület birtokosának neve + *falva*. Az 1522. évi tizedlajstromban előfordul a *Michael Baan* név (R. IV, 102). A falu a török háborúk folyamán pusztult el.

Péterlaka ~ Pétörlaka egy szántó neve Algyőtől délre. 1776: *Insula Peter Laka*, 1805: Pitsó Fokánál, és a Csónak útnál *Péter Lakáig*, 1808: *Péterlaki*

sziget, 1850: Az Allgyeői kerületéhez tartozandó Farki puszta-jából, az úgy nevezett péterlaki Vidéken. < Péter. keresztnév (csn.?) + lak' település' -a birt. sz. raggal. Ezen a területen az egyetlen laka összetételű földrajzi név. Ma már Laka rövidült alakban is él.

5. Más nyelvtörténeti kormeghatározások

Gyümölcsény néven nevezi Anonymus a mai Dóc környéki erdőt, ahol Árpád hadai 34 napig pihentek. 1147—1152: *gemelfen* (ÓMolv. 41. Anon. 40. §). < honfogl. el. török er. *gyümölcs* (SzófSz.) -ény (régí -én) képzővel: Melich MNy. VIII, 145), mint *Harsány, Ormányság* (Mészöly, ÓmSzöv. 99—100), *Hetény* (Pais MNy. XVIII, 97) földrajzi nevekben, valamint a *sze-
jerjén, repcsény, szömölcsény* stb. köznevekben (Sziily MNy. XI, 363) a fgr. eredetű -ny (-n) eleme elhomályosulva vagy felismerhető formában több szó-
ban (Pais MNy. XV, 128—9, Bárczi, TihAl. 153). A *Gyümölcsény* frn. székfelé ismert (Csánki II, 151, 314, Ortva y, Vízr. 13, 46, MNy. XXXII, 107).

Lebő Maros—Tisza közén, a Tápairéten a szántóföld egy szakaszát meg a rajta lévő gyér települést jelöli. Régen vízjárta terület volt, amelyet erek, fokok öveztek. Északon a *Porgányér* húzódott mellette, délről pedig a *Bogdányér* vize határolta. Ez a két párhuzamos ér a *Porgánytorok* körül egymáshoz közeledett, és kanyarukkal keletről is öveztek a *Lebőt*. Nyugaton a keskenyebb *Zsegenyefok* zárta le a területet. Így minden oldalról víz vette körül. A területén régen egy láp lehetett, és a lásra jellemző lengő, ingó mozgást jelölő *leb* hangfestő tő szolgált elnevezésére. A név tehát a *lebeg* ige ma már ismeretlen *leb* alapszavának -ő képzős igeneve (l. részletesebben Incefi Szegedi Ped. Főisk. Évkönyve 1955—56. 53). A név szerkezetei: *Lebőalj, Lebőhalom, Lebősziget*.

Levelény Algyőtől É-ra egy mélyfekvésű szántó neve a Kistisza mentén. Levelény területét minden oldalról fokok, erek veszik körül. Ezek egy része ma is ismert, a legtöbb azonban csak a levéltári iratokban maradt fenn. Ezek a *Görbeér, a Barátok fokja, a Kapafok, a Hajdúfok, a Sulymos*, az egész területet meg a *Kistisza* övezi nagy kanyarával. A dülő területe mélyen fekszik, és áradásos időben a fakadó víz ma is könnyen előnti a vidéket. Ilyenkor sokáig áll rajta a víz, és nem terem benne semmi. A Tisza szabályozása előtt áradáskor egész tengerré vált a táj. Az áradás elvonulása után meg valóság-
gal beltengerek keletkeztek, mert a mélyebben fekvő helyeken mindig maradt víz. Az ilyen állandó vizű tavakban hal is hamar akadt, és így érthető, hogy az uradalom halastavakként értékesítette régen, és csak a víz-
szabályozás után lett szántóföld. Ezt egy 1835-ből származó levéltári iratból tudjuk meg: a 'Mintszenti Uradalombeli Töltések, és Bakfi és Pusztá Zeri Partok között fekvő Rétben megmaradt vizeknek és Tóknak, úgy mint ...*Levelének* (sic!)... és a többi... rétbeli vizeknek szabados Halászatját (bérbe adja az uradalom). Aszályos időben azonban akkor is kiszáradhatott a halastó, mert 1836-ban árpa alá adják bérbe a területet: által enged a' Meltóságos Uraság... Árpa vetés alá az úgy nevezett *Levelén fenekén* 20 Lántz... Földet. Ezek alapján vízrajzi névnek kell tartanunk, eredetileg egy ingó láp

neve volt ezen a vízjárta területen. A név alapszava azonos a *leveg* ~ *lebeg* ige alapszavával, az ismeretes *lev* ~ *leb* hangfestő igenévszóval (vö. Pais MNy. XXII, 349—50), akárcsak a *Lebő* névé (l. ott). A *lev* igenévszó tőhöz járult az *-l* deverbális főnévképző, mint a *lepel*, *fogoly* (R. *fogol*), *fonal* származékokon, vagy akár a *levél* (*levelet*) 'Blatt' főnévhez. Ugyanolyan névszói származék a régi *lebel* 'anhelitus, ausdünstung' (NySz.), ugyanazon tő változatának, a *leb-*, *lev-* hangfestő tövek származéka. A *leb-* és *lev-* azonos akusztikai hatású hangfestő tövek két változata egymás mellett élhetett, és egyaránt alkalmas volt újabb származékok képzésére. A *Levelény* végén az *-ny* (régii *-n*) kicsinyítő képző van, amely földrajzi nevekben gyakori. Ez a képző van meg a *Levelény*hez közeli, ma már ismeretlen, de Anonymus által megőrzött *Gyümölcsény* névben is. Több élő meg kihalt szerkezete ismert: *Levelényfenék*, *Levelényfok*, *Levelényhát*, *Levelényi major*, *Kislevelény*, *Nagylevelény* (l. Inczefi, Sövényháza 118).

6. Csupán okleveles adatokon, régészeti leleteken alapuló kormeghatározások

Atka, Atkasziget ~ Zátka Algyőtől É-ra a Dögtisza nagy kanyara által bezárt terület, szántó. Más nevén *Szúnyogos* meg *Sörkédi hajlat*. 1408: Sasser, *Athka*... in Chanadiensi (CodDipl. X/IV, 701). Az idézet Csanád megyében jelzi a nevet, de a mi helyünkkel való azonosítása valószínűnek látszik (l. Sasér). *Atka* jelentése itt bizonyára 'a közlekedést gátló, tönkökkel, gyökerekkel teli vízszakasz (ÉtSz.). Nevét a környező Dögtiszától kaphatta, amely az átvágás előtt is sekély lehetett. Régen állítólag *Atkafok* neve is volt. Az *Atkasziget* név régen Szeremlei szerint (Hódmezővásárhely tört. I, 53) magán az Atkán egy víz által körülvelt területet jelölt. Ezen több kisebb tó is volt, ezek *Laponya*, *Horgonya*, *Szúnyogos* (uo. I, 87).

Ballagító a város DNy-i részén fekvő kertek, település neve. Róla a XIV. századból maradt fenn okleveles adatunk. 1359: nobilis domina Elena, relicta Benedictii, filii Andree de *Balak*... in dicta possessione *Balak* vocata, in comitatu Changradiensi existente, in communitatu civitatis de Zeged inferiori adjacentis. Az oklevél hátlapján: *Balak-* Ratione praedy *Pallagj* circa Tuv existentis (R. IV, 4). A frn. előtagját az oklevél *Balak* névvel azonosítják (Zs. I, 93). Eszerint az Alsóváros közelében fekvő *Balak* névvel jelölt birtokot a város *Balak Benedek* özvegyétől vásárolta 65 forintért. Azonban Borovszky Samu Reizner könyvéről szóló bírálatában (Századok 1900, 628) rámutat arra, hogy az oklevél *de Balak* alakja magyarra *Balaki*-nak fordítandó. Ezek szerint a frn. régi alakja *Balak*, amely török eredetű személynév (Rásonyi MNy. XXVIII, 102—3, Németk, HonfoglM. 192): Ez a személynév azonban már nem volt meg a XIV. században, hanem csak a földrajzi név. A régi *Balak* frn.-ből származik a *Balaki* szn., a föld újabb tulajdonosának neve. Ebből alakította ki a népetimológia a mai *Ballagító* nevet, amelyről először csak 1747-ből maradt fenn adatunk Kaltschmidt térképéről. Az oklevél *Pallagj* alakja a névnek további népetimen. fejleménye a nyelvjárás *pallag* 'parlag' hatására.

+ **Csilla** valahol Szeged és Gyála határán elterülő nádas neve volt. Pontosabb helye ismeretlen, 1411: paludem arundinosam *Chyllye* vocatam (R. IV, 23). < *csilla* 'a gyékény fiatal hajtása, amelyet szőlőkötőzésre is használtak' (V. I, 125, SzegSz.). Az idézet *Chyllye* alakja íráshiba.

Csorva egy nagyobb terület neve Szegedtől Ny-ra. 1950-ben önálló község alakult e néven a régi *Rúzsajárás*, *Csorva* és *Átokháza* kapitányságok egy részéből. < *csorva* 'arena, Sand' (EtSz.). Homokos területére találó név. Békés megyében van *Csorvás*, többfelé meg *Homok frn.* (Hsnt.). A *csorva* köznévi ma már ismeretlen a területünkön. (vö. SzegSz.). Kalltschmidtnak 1747-ből való térképe templomot jelez (locus ecclesiae) ott. Területén két templomot ástak ki a XII. századból (Arch. Ért. 1895, 364, R. I, 37—8, Széll, Dolgozatok XVI, 160). A név szerkezetei: *Alsócsorvai erdő*, *Belsőcsorva*, *Csorvai erdő*, *Csorrahegy*, *Felsőcsorvai erdő*, *Külsőcsorva*, *Öregcsorva*.

+ **Eveszégfoka** Szeged, Gyála, Szentivány közötti határon a Tiszából táplálkozó ér volt. A *Csilla* nevű nádistól (l. ott) nyugatra feküdt (R. I, 78). Pontosabb helye ismeretlen. 1411: venirent ad unam venam de Ticia exeuntem, *Eveszégfoka nuncupatum* (R. IV, 23). < *ev*, *év* 'genny, rothadt' -s képzővel + *szeg* 'szöglet, sarok, kiszögellés' (EtSz., Bárczi, TihAl. 27) + *foka* 'a Tiszával közlekedő vízér'.

Fehértó a neve a Szegedtől É-ra fekvő nagy tónak. Először a XV. században fordul elő. 1473: *Feyertho* (R. IV, 71), 1676: *Fejértó* (R. IV, 199). Neve szikes talajától származik. Környéke a vidék legnagyobb szikes területe. Ha száraz időben a víz a szélein apad, akkor a szik a parton fehéren kivirágzik, és ez erősen elüt a környezetétől. Déli magasabb partja mentes a vizektől, és Treitz régi folyómeder partjának tartotta, amelyen ősi emberi nyomokat találtak (Treitz Péter, A belvizek mozgása Szeged határában. Hidrológiai Közlöny 1921, I, 18, Irmédi-Molnár László, A szegedi Fehér tó. Szeged, 1929. 5). A környéken is több szikes tó neve.

+ **Gyékénytő** nevét okleveleink őrizték meg a XV. századtól. 1408: Dorozma, Banfalua, *Gekentew* et Zent Mihál cum earum pertinentiis in Csongrád (CodDipl. X/IV, 672), 1479: *Gyekenthó*... in Csongradiensi (Pesty, Krassó vm. tört. III, 448). 1502: Possessionibus Dorozma et *Gekenthó* appellatis (R. IV, 93, V. I, 273), 1656: *Gyékéntó* (Századok XXX, 1900, 628). A város régi birtoka volt (falu?) a Matyér egyik ága mellett. A birtokról szóló adatokat alig lehet különválasztani Mártély és Arnacstelke között a Tisza mellett a XV. században szereplő azonos nevű helytől (vö. Zs. I, 98). Az 1335-ből való lacum *Gekentow* (AnjouOkmt. III, 211, 212) bizonyára a másik helyre vonatkozik (Zs. I, 98). Az 1348-ból származó *Gekentow* (Csánki I, 679) szintén a távoli helyre vonatkozik. Az 1439-ből való adat (R. IV, 45, I, 47) teljesen bizonytalan hiányzó betűi miatt (Teleki, A Hunyadiak. X, 54). Reizner szerint (I, 79) a dorozsmai állomástól Ny-ra eső föld neve *Gyékéntői dűlő volt*, és ez őrizte egy ideig a nevét. Sztrihá (SztrD. 33) a falut a mostani Putri dűlőbe helyezi, ahol a Matyér egyik ága a mai Dorozsmát érintette. Minderről nincs semmi bizonyítékunk. Helyére csak abból lehet következtetni, hogy az oklevél több közeli nevet közöl, és annak sorrendje arra mutat, hogy valahol Dorozsma és Szentmihálytelek között volt. < *gyékény* 'typha', + *tó* 'lacus'.

+ **Hegenfa** valahol a Tisza—Maros szögében fekvő föld volt a XIII. században. 1266: terram Turba et *Egenpha* cum Titia et stagno, quod dicitur Wartako (CodDipl. IV/III, 319, *Ortvay*, *Vízr.* II, 410 Wartako címszónál), 1276: terram *Hegenfa* cum Titia et stagno (ÁrpÚjOkmt. IX, 153, *Ortvay*, *Vízr.* I, 369). Úgy látszik, hogy a Vártó közelében volt, mert mellette említik (hibásan Wartako, l. Vártó). A név olvasata bizonytalan. *Ortvay* (*Vízr.* I, 369) tévesen *Hegyőfának* olvassa. A név előtagja azonosnak látszik a más-
 unnan a XIV. századtól közölt *Hegenfeulde*, *Hegenfelde*, *Égenföld* (Csánki III, 59, Pais MNy. XXXII, 109) név előtagjával. Zala megyében, a Sármelléken ma is ismert *Égenföld* község (Hsnt.). Az előtag német eredetű személynév (Kniezsa, Keletmagy. 247) + *fa* 'arbor'. Tehát olyan név, mint Szeged körül: *Dékánfa*, *Rózsafa*.

Kistisza a neve egy vízérnek (ma szabályozott árok), amely észak-déli irányban a Tisza jobb partján hatalmas kanyarokkal Baks alól Károlymajor környékéig nyúlik. Erről az érről nicsen régi adatunk, de északabbra »a szikrai kanyarulatnál« (Zs. I, 42) lévő *Kistisza* neve már a XII. században ismert volt. 1121: *Kustitza* (CodDipl. II, 76). Ebből a mi nevünk régiségére is következtethetünk. A név többfelé ismert, és általában az Öregtiszával közlekedő nagy vízér neve szokott lenni. Ilyen volt Szegeden az Alsóvároson, továbbá a Felsőváros táján is. Ebben hajók is kötöttek ki (l. *Inczeffi*, Szeged környékének földrajzi nevei).

+ **Körtvélyes**, + **Körtvélytő** nevek a mai Dóc község környékét jelölték. *Körtvélyes* a Dócitó és a Tisza közötti területet jelölte, *Körtvélytő* meg a mellette lévő Dócitó régi neve. Mindkét névről régi adatunk van. *Kurtuelis* neve a DömAdLev.-ben, *Curtuelto* pedig Anonymusnál maradt fenn, ennek partján pihentek még a magyarok Árpád vezérlete alatt (az adatokat l. Szabó D., DömAdLev. 38—39 és *Inczeffi*, Sövényháza 116). *Körtvélyes* meg *Körtvélytő* is a nevét a Tisza bal parti, egykori *Körtvélyes* falutól kapta, ennek a birtoka nyúlhatott át a Tisza bal partjára is. Ezzel a falu a Tiszát biztosította magánál átkelőhelynek meg a Dócitót (akkori *Körtvélytőt*) halászhelynek. Itt jegyezzük meg, hogy Hódmezővásárhelyen több *Körtvélyessy* család él ma is, ősük a régi faluból származtak oda.

+ **Ökörhalom** névvel jelöltek egy területet Ányás környékén a XIII. században, 1279 k.: Item reliquisset eidem Ecclesie possessionem suam, quam habet ultra Tisciam nomine *Ykurholm* (ÁrpÚjOkmt. IX, 265), 1280: possessionem suam, Anias vocatam, quam habet iuxta Tysiam, nomine *Ykorholm* (CodDipl. V/III, 59). Az egyik helyen »*ultra Tiseiam*«, a másikon »*iuxta Tyciam*« megjelölés olvasható, de Ányás után említi az oklevél, ezért bizonyára a Tisza jobb partján volt. A környéken, a Levelényi majortól DK-re egy terület neve ma *Ökörér*, régen ér lehetett. Erről a helyről csak a múlt századból vannak levéltári adataink. 1832: az *Ökör érnek* kezdetéig, és innét az *ökör ér* Maga, egész a Kis Tiszába való bé folyásig, 1839: a Gyepfarki linea az *ökör ér* kezdetéig tovább az *Ökör ér* mentén. Mindezek alapján a XIII. századból ismert egykori *Ökörhalom* nevű helyet a mai *Ökörér* környékére helyezem.

Röske a neve egy falunak Szegedtől D-re a Tisza mentén, amely régen a szegedi várhoz tartozott (Zs. I, 87). A faluról csak a XV. század óta van okleveles adatunk. 1439: *Rezke* (ZichyOkmt. VIII, 672), *Recke* (CodDipl. XI,

45, Teleki, Hunyadiak kora X, 53—55, R. IV, 45, Csánki I, 682), 1747: *Reska*, 1748: *Részke*, *Reszke* (SzegSz.), 1855: *Reszke*. A labiális *Rösze* alakról csak a legutóbbi 50 év óta van adatom. Valószínűnek látszik, hogy a falu neve a többfelé ismert, talán szláv eredetű *rez* 'Rodung im Walde, erdőbeli irtás' (l. jelentése) *-ke* kicsinyítő képzős származéka. Ez a szó földrajzi nevekben többfelé előfordul összetételben meg származékban: *Rezut*, *Reztető*, *Rezalja*, *Rézmál*, *Vámusreze*, *Rezi*, *Reza* és talán a TihAl. *kangrez* nevében. A *rez* talán egy szláv *řezъ* 'Schnitt, vágás' átvétele, de Knieszsa szerint (Szláv jöv. I/2, 730) 'Waldrodung, erdőirtás' jelentése nem mutatható ki (Knieszsa, Keletmagy. 300, Hefty Nyr. XL, 305, Bárczi TihAl. 42—43, Knieszsa MNy. XLV, 103, Szilády MNy. XXXI, 198, Pais MNy. VII, 166). E származtatás mellett szól, hogy a falu nevének régi alakja *Reszke*, az 1747-ből való *Reska* téves írás lehet, mert idegen mérnök (Kalt-schmidt) térképéről való adat. Az elnevezés alapja a Tisza árterületén Rösze környékéig húzódó egykori nagy erdőségben (vö. R. III, 446) vágott tisztás lehet. Kár, hogy a *rez* szónak *-ke* kicsinyítő képzős származékát nem lehet kimutatni. A mi területünkön kicsinyítő képzővel ellátott frn. *Halászka*, *Ivánka*, *Jámborka*, ezek alapszava azonban családnév. A névnek azért nincs régi *Rösze* alakja, mert az irtások kerültek a nyelvjárási formát, így Szeged neve is csak elvétve fordul elő régen Szöged alakban. A régi magyar falu még a török háborúk idején elnéptelenedett, és szerb telepések érkeztek helyükbe.

Sasér a Tisza régi éles hajlatában Algyótól É-ra lévő sulyos tó meg legelő. 1408: *Sasser*, *Athka*... in Chanadiensi (CodDipl. X/IV, 701). Az idézet Csanád megyében jelzi a két nevet, de együttes előfordulásuk valószínűvé teszi, hogy a ma is ismert, egymás mellett fekvő két helyünkről van szó (l. *Atka*). Nevét a parlagi sastól (*Aquila heliaca* Savign.) vagy a réti sastól (*Haliaetus albicilla*) kapta, amelyek az Alföldön régen gyakoriak voltak.

Sövényháza ma virágzó község Algyótól É-ra. A XIII. századból való Kézai Krónikájában *Sceven* néven említett helyet, Attila székhelyét vele szokták azonosítani (Zs. I, 104). A XIV. századtól nyomon követhetjük a név alakulását. 1348: *Possessio Süenház* vocata in comitatu Chongradiensi... *Süenház* cum suis vtilitatibus (CodDipl. IX/I, 628), *possessionis Süenház* (uo. 630), *Possessio Süenház dicta*, in dicto Changradiensi existens... *Possessionis Süenház* (uo. 626), *Possessionis Süenház* (uo. 627), 1455: *Sewenhaza* (Csáki I, 683), 1515: *Sewenhaza* (uo. 683), 1614: in possessione *Sövényháza dicta* (Hornyik, Pusztaszer 158), 1650: *Sövényháza faluról*... *Sövényház falunak* (R. IV, 190), 1668: *Sövényháza* (Hornyik, Pusztaszer 198), 1733: *Sövényháza* (Hornyik im. 228, 230), 1734: *Sövényháza* (im. 232), 1747: *Sövényháza*, 1786: *Sövényházi*... földek, *Sövényház*, 1803: *Sövényházi Kertész*. Valamilyen sövényből font, földdel tapasztott építmény emléke, bizonyára a csongrádi vár külső védelmi vonalán egy erődítmény volt (vö. Mészöly Nény. II, 171, ÓmSzöv. 58 kk., Tagányi MNy. IX, 261, 262). Emellett szól az is, hogy a Vártó (l. ott) is a csongrádi várhoz tartozott, holott Szegedhez közel, Tápé határában volt. Azonban a szegedi vár jelentősége csak a csongrádi vár elenyészése után, a tatárjárást követő időben kezdett emelkedni. Ekkor kerül a Vártó is Tápéval együtt Szeged birtokába (R. IV, 3). A név másfelé is ismert (Csánki II, 639, 641, vö. uo. III, 28, OklSz.). A mai alak utótagján

lévő -a birt. sz. rag a valóságos birtokos jelzős szerkezetek analógiájára (ahol birtokot jölölő szn. volt az előtag) utólag járult a névhez már a XVI. században (így Hantháza is, I. In c z e f i Sövényháza 104). A XIV. és XV. századból származó idézetekben még ragtalan, és ez az alak később is felbukkan.

+ **Süllőszűrőér (?)** nevű vizállás a XV. században szerepel egy oklevélünkben. 1411: ad quemdam alveum *Syllouzywreueer* per partes communiter appellatum... quemdam alveum *Sylowzaleueer* vocatum (R. IV, 21). Ószentiván és Gyála Szeged felőli határán a szegediek halászhelye volt (Zs. I, 137). Pontosabb helye ismeretlen. Reizner olvasata (R. I, 78) *Süllőszűrőér*, Vargáé (V. I, 125) meg Zsilinszkyné (Zs. I, 137) *Szélesülőér*. A név olvasata a hibás írás miatt bizonytalan, *Szélössülőér* se lehetetlen.

Szër, Pusztaszër gyér település meg szántó a sövényházi határban. Róla már a XII. századból van írásos emlékün. 1147—1152: *scerij* (ÓMOlv. 42, Anon. 49), 1233: ecclesia de *Zer* (CodDipl. III/II, 319, 322), 1256: Monasterii suo Descer (CodDipl. IV/III, 318, uo. IV/II, 377), 1247: monasterii sui de *Zeer* (CodDipl. VII/II, 32), 1283: monasterium *Zeer* (Hazai Okmt. II, 359, uo. VI, 288, Hornyik, Pusztaszër 49, CodDipl. IV/II, 24, további adatok In c z e f i, Sövényháza 128). <szër 'sor, rend, ordo összetartozó házcsoport, falurész' (Mészöly NéNy. II, 168—9, Nyíri, Acta Univ. Szeged, 1956. Nyelv és irodalom 131). Ezt a korábban ismert települési forma nevét vetíti vissza Anonymus a honfoglalás korára. A XIII. századi monostor ezt a nevét a népi településtől kapta, amelybe beleilleszkedett, és maga is ilyen szert alkotott a hozzátartozó szétosztott épületeivel együtt.

+ **Vártó** nevű halászhely a Tápairéten a csongrádi vár birtoka volt, majd a tatárjárás után a szegedi várnak ajándékozta IV. Béla Tápéval együtt (R. IV, 3, Zs. I, 62), és ettől kezdve a szegedi vár védőinek élelmezését szolgálta. Róla a XIII. századtól vannak adataink. 1247/1465: piscinam quandam, nomine *Wartow* (R. IV, 3, CodDipl. IV/I, 455), 1266: Titia et stagno, quod dicitur *Wartako* (CodDipl. IV/III, 319, O. II, 410. Helyesen *Wartho*). A tó a Tiszából táplálkozott, ezért fordul elő később a párhuzamos *Holttizza* neve, meg azért is, mert a szegedi vár ekkorra már a jelentőségét elvesztette. 1719: Piscina *Vartho* alias *Holt-tizza* nuncupata (V. I, 308), 1722: penes rippam Piscinae *Vártó* alias *Holt-Tifza* nuncupatae. 1780 körül már a *Holttizza* név nyomul előtérbe: *Hótt-Tifza* másként *vár Tó* halászó víz Paraſzt mérés szerint 4 14/64 jug. 1845-ben már csak ezzel a névvel találkozunk, *Hot tizza* leſzájánál, *Hot Tifzán* alól. De még ismert halászhely, mert a Tápairéten árendába adott vejszehelyek listáján szerepel. A jelentősége nagyon csekély volt már ekkorra, mert a *Hót tifza leſzájánál* lévő vejszehely árendája ekkor csak 2 váltóforint 30 krajcár. Ezzel szemben Tápé *Sujmos ködök* nevű halászhelyének árendája Vártó közelében 30 váltóforint. A Tisza szabályozásával enyészik el az ősi halastó. Bizonyára már a XII. században is ismert volt, hiszen nevét a csongrádi vártól kapta, az meg a tatárjáráskor pusztult el. A szegedi vár meg a tatárjárás után épült (R. I, 47, Zs. I, 62, 86), várnagyait először 1348-ban említik (C s á n k i I, 676), és a csongrádi vár jogutóda lesz (Zs. I, 86). Neve tovább él a szegedi vár birtokaként is.

7. Szláv eredetű földrajzi nevek

† **Balaton** néven a szegedi határban egy mélyfekvésű területet jelöltek. 1724: *Balaton*, 1778: *Balaton*. Mellette egy magasabban fekvő föld neve *Balatonhalom*, 1747: *Balatonhalom*. A név összetételei: *Balaton* *kettős* (~ *Kettőshatár*), *Balaton* *kút*. A név a »magyar tenger« nevével azonos forrásból, a honfoglaláskori szláv *blatъnъ* 'sáros, mocsaras hely' szóból származik (Melich, Honfogl. M. 338, EtSz.). A névadás indítékát a vidék régi vízrajza alapján érthetjük meg. *Balaton* a Fehértó DNY-i csúcsa körül fekszik. A régi Fehértó az északi talajvizeket gyűjtötte össze, meg Algyótól É-ra a Sörkédi nagy hajlat (Atka, Holttiszá) tájáról a Tiszából is kaphatott vizet áradáskor. A Tiszából a víz onnan a *Kínos* (l. Inczeffi, Sövényháza 113), *Gyevifertő*, *Fertőlápos* nevű mélyfekvésű területeken át jutott a Fehértóba, onnan meg a fölös víz a *Balatonon* át folyt le a Dorozsmától DNY-ra lévő, régen jelentősebb *Matyérbe* (illetőleg a Dorozsma körüli vízállásokba), és Szentmihályteleknél ömlött a Tiszába (vö. Irmédi-Molnár L., A szegedi Fehértó tó 16). Tehát a *Balaton* nevű hely ennek a nagy vízjárásnak a közepén volt, a Fehértó melletti, régen kiterjedt ingoványos, vízállásos területet jelölte, így a névadás alapja megvolt. A név az utóbbi időben kiveszőben van, amióta a vízszabályozás folytán a vízrajzi viszonyok megváltoztak. A név fennmaradását bizonyára *Balaton* tavunk ismerete is elősegítette, de nem a magyar tengerről nevezték el, hiszen a név másfelé is előfordul (Fényes, Geogr. szótára).

Szomolya egy szántó meg szikes vízjárta terület neve Algyó határában. 1782: *Szomolya*, 1786: *Szomolya* nevezetű Posványal, 1812: *Szomojai* réten... *Szomojai* víz járásos Kákás rétet, 1813: *Szomoja*, 1855: *Szomolyában*. < ószláv *smola* 'pix, bitumen', ez szláv helynevekben gyakori (Miklosich, Slav. ON aus Appellativen 317, vö. Borovszky, Borsod vm. 9, Csánki I, 180). Ilyen eredetű *Szomolnok* község az egykori Zemplén vm.-ben meg *Szomolány* szurkos földje miatt. (Várágh R., Magyar helységnevek eredete, Melich, Jegyzetek néhány felsőmagyarországi vármegye helyneveiről. Bp. 1911). A név régiségét az mutatja, hogy többfelé előfordul a név (Fényes, Magyarország geogr. szótára). A *smola* 'pix' az ószlávon kívül a szerbben is megvan (Miklosich, i. h.). A név szerkezetei: *Szomolyai járó*, *Szomolyai töltés*.

8. Kun eredetű földrajzi nevek

Átokháza két helyen is jelöl egy határrészt Szeged körül. 1. Öttömöstől DK-re. 1446: *Althokzallasa* (Rásonyi, Acta Ling. VII, 1—2. 76), 1493: Terram... *Altokszallasa*, terrae *Altok* (Gyárfás III, 710), 1642: *Átokháza* (Századok 1900, 628), 1747: *Átokháza*; 2. Forráskút község határában. 1752: *atok háza* a ki Dorosmai foldben eset. < kun *Oltuk* szn. (< *artuq* 'superfluum' (MNY. XXIX, 189, Rásonyi i. h.). A frn. előtagja a kun személynév népetimológiája. Gyárfás (III, 335) is a kun szn.-ből származtatta a nevet, és a Forráskút határában lévővel azonosítja. Zsilinszky (Zs. I, 93) ezzel szemben az Öttömöstől DK-re fekvő Átokházával tartja azonosnak, mert Csolyos és Baltaszállás mellett jelzi az oklevél. Rásonyi szerint (i. h.) egy

terület lehetett valaha a két Átokháza. Véleményem szerint a kérdést nem lehet eldönteni, mert nagy a távolság közöttük, a két rész közé benyúlik az ismert régi település, *Üllés*. A Forráskút melletti van a régi kun területen, így az Öttömöshöz közelivel való azonosítása se biztos. Az öttömösi régisége mellett szól az, hogy nagy kiterjedésű területet jelöl, és több szerkezete is van: *Alsóátokháza*, *Felsőátokháza*, *Öregátokháza*. Ha ezt fogadjuk el, akkor feltételezhetjük, hogy kirajzó telepések vitték a nevet dorozsmai földre, természetesen már a népetim. alakot, ez tehát akkor analógiás, tréfás névadás.

+ **Benezállása** egy kun település, későbbi pusztának a neve volt Dorozsmától É-ra. Pontosabb helye ismeretlen. (R. I, 64). 1462: Comanus in *Benezállása* (Hornyik, Kecskemét tört. I, 213, R. IV, 58), 1469: comanus in *Benezállása* (R. IV, 68). < *Bene* szn. (< *Benedek* becéző alakja) + *szállása* 'a földön épített első hajlék, eredetileg a jószág teletetése céljára meg a körülötte fekvő föld'. Magyar névadás.

Csaj nevű vízállás Pusztaszertől É-ra meg a Csajtó Tömörkénytől D-re és a név szerkezetei *Belsőcsaj*, *Külsőcsaj*, *Csajhát*, *Kiscsajtó*, *Nagycsajtó* (I. Inczefi, Sövényháza 93—94) őrzik a nevet. < valószínűleg kun er. *csaj* 'állóvíz, mocsár, kis patak' (Nyr. V, 195, Györffy, Besenyők és magyarok 469. Itt tévesen *Csáj* alakban). Másfelé is ismert vízrajzi névként már a XII. század elejéről, 1124: in riuulo, qui dicitur *Csaj* (CodDipl. II, 69).

Csengele ~ **Csőngöle** falu nevééről a XV. század óta van írásos feljegyzésünk. 1423: *Gengel Teleke* (Csánki I, 680, Hornyik, Kecskemét tört. I, 203), 1462: *Cheöngeölet* (R. IV, 180), *Chengeölet* (Okmt. a hódoltság tört. II, 348), 1493: *Chengele* (Gyárfás III, 709, róla u. o. III, 200, Csánki I, 680). < kun er. *csengelye* 'erdő, bozót' (Rásonyi MNY. LII, 57, Acta Ling. VII, 1—2. 122 kk.). Az 1423-ból származó *Gengel Teleke* név az oklevél téves olvasásán alapul. Hornyik (i. m. 203) és Zsilinszky (i. m. 90, 95) szerint az alakja helyesen *Chengelteleke* (olv. Csengelteleke). A név a XV. századból néhány évvel későbbi időből még *Chéöngeölet* és *Chengele* alakban is fennmaradt, ezek igazolják, hogy a *Csengelteleke* téves alak, mert az *e* betű kimaradt, tehát helyesen *Csengeleteleke*. A területén végzett ásatások szerint a tatárjárás előtt is település volt, pusztulása után telepítették ide a kunokat. 1473-ban pestis pusztította el a lakosságot, Mátyás király korában újratelepítették, de a török háborúk idején újra elpusztult (Arch. Ért. 1892, 235, Széll, Dolgozatok XVI, 160).

+ **Kecze korhánya** valahol Dóc, Pusztaszér, Szeged határában jelölt egy területet. Pontosabb helye ismeretlen. A nevet egy levéltári irat őrizte meg. 1717: *Kecze korhánya*. < talán kun *Kecze* szn. (vö. Gregorius de *Keche*, Gyárfás III, 512), erre mutat a birtokszó személy ragja is. A *korhánya* 'halom' besenyő (kun) eredetű, és a török nyelvekben 'erődítmény, sírdomb' a leggyakoribb jelentése (Györffy Gy., Besenyők és magyarok 478).

Korhány Algyő határában fekvő szántó neve. Csak a XVIII. századból vannak róla adatok. 1784: *Korhanyi Szál* (lás), 1785: *Korhanyi Szék*. Eredetéről *Kecze korhánya* alatt.

Kunféthát Algyő határában fekvő szántó neve. 1786: *Kun Föld Hát*. Ez a változat csak írásban fordul elő. A népnyelvi *fét* bizonyára a *föld* romlott alakja. Valószínűleg nem ő-ző vidékről származó telepések régi *feld* alakjából romlott. Úgy látszik, hogy a köznyelvi alak a népnyelvinek újabb vál-

tozata, mert nagyon szűk (hivatalos) körben ismert. Néphagyomány: Nagy csata volt itt a kunokkal.

Öttömös falu a XV. századtól szerepel okleveleinkben. 1436: *Hythemeszallasa* (Gyárfás III, 598), *Hythemes...* nevű szállásokon (Gyárfás III, 227), 1747: *Ötömös*, 1840 k.: *Ötömös*. < török *Ötamiš* szn. (Nátly MNy. X, 464, Gombocz, Árpádkori török szn. 27). Gombocz a török szn.-et a török *ötä-* 'erfüllen, ausführen, bezahlen' jelentésű alapszó-*miš* képzős származékának tartja (i. m. 27). Valószínűleg kun személynév (Rásonyi Acta Ling. Tom. VII, 141). Ásatáskor egy épület maradványa és körülötte egy temető került elő az Anjou-korból kun leletekkel (Arch. Ért. 1891, 166—7, 1908, 369, Széll, Dolgozatok XVI, 164—5, SzegSz.). Kaltschmidt 1747-ből való térképe szerint templomrom (locus ecclesiae) állott ezen a területen. A falu a török hódoltság idején pusztult el, majd tanyavilágából 1900-ban község alakult *Öttömös* néven. A népnyelvben meg a régi nyelvben a szóközépi *t* hang rövid. A névnek *tt*-vel való írása a hivatalok nyelvében terjedt el.

Sasülés egy kis emelkedés neve Sövényházától DK-re. 1472: *Otthasyllis szállás* (Hornyk, Kecskemét tört. I, 214), majd csak a XVIII. századból maradt fenn a névről írásos emlék, ekkor azonban a név alakja a mai *Sasülés*. 1720 k.: *Sas ülés* nevű Dombocska. Kun település volt (Zs. I, 103, Gyárfás III, 295). A XV. században már pusztta, mert lakosokat telepítettek oda. A mi Sasülésünkkel való azonosítása valószínűnek látszik. A név mai alakját a népetim. alakította.

Szatymaz egy falu neve a budapesti út mentén. Róla csak a XVII. század óta van írásos emlékünck. 1670: *Szatymaz* (Okmt. a hódoltság tört. II, 335), 1754: *Szattymaz*, 1808: *Szatymác* (Lipszky, Rep. I, 625). < árpádkori török (kun) er. *Szatymaz* szn. (Gombocz, Árpádkori török szn. 28, Melich, HonfoglM. 70, 127). Személynév voltát igazolja a VárReg. nomine *Zotmoz...* *Zotmoz...* et omnes alli (169, 177. L. MNy. XI, 148). A falu a régi kun terület szélén van, azzal érintkezik, ez kun eredetű mellett szól. A név szerkezetei: *Belsőszatymaz*, *Külsőszatymaz*, *Szatymazhalom*, *Szatymazszék*.

+ **Tege**, + **Tege zombója** nevek valahol Sövényháza határában jelöltek egy határrészt. Pontosabb helye ismeretlen. A neveket a levéltári iratok őrizték meg a XVIII. és a XIX. századból. 1791: *Tege Zombója*, 1836: Ismét egy fertály föld pusztta *Tege* név alatt. < kun *te* detű *Tege* szn. (Gombocz i. m. 19). Hódmezővásárhely határában *Tegehalom* név ismert (Hsnt.).

Üllés ~ Ülés nevű faluról több adat van a XV. századtól kezdve, de ezekből nehezen lehet a mi falunkra vonatkozókat különválasztani a Csongrádtól É-ra fekvő *Elléspusztáról* szólóktól, mert alakjuk a XVII. század végéig egyformán *Ellés*. Legrégibb adatok 1467 (Hornyk, Pusztaszer 115), 1488 (i. m. 116), 1493 (Gyárfás III, 709—10, III, 334—5, Zs. I, 97). A XVII. században jelentkezik az *Ülés* alak, majd állandósul. A frn. az *Ellés* (*Illés*) szn.-ből származik. A névadó családról legrégibb adatunk 1327-ből való: Nos Gekmen vicecomes Chongradiensis, Mark et *Elleus* (AnjouOkmt. II, 327, Zs. I, 114, 121). A családnak *Üllés*hez való kapcsolatáról nincsen adatunk, de Csongrád megyében viselt hivatala, a frn.-nek a XVII. század közepéig állandó *Ellés* alakja, továbbá a megyében *Elléspusztta* neve támogatja ezt a származtatást. A név mai alakja az *ülés* végű kun nevek hatására alakulhatott" (Öthasülés,

Пéтеркеулése, vö. Gyárfás III, 125—6), a család kihalása után. A név hangalakja a mai népnyelvben *Ülés*, az *Üllés* csak a hivatalok nyelvében él, ott alkották. A névadó *Ellés* család nem volt kun eredetű, hanem a magyar *Bor* nemzetséghez tartozott (vö. Zs. I, 121), így eredetileg nem volt kun település, csak később vált azzá akárcsak Dorozsma.

RÖVIDÍTÉSEK

FE. = Föld és Ember című tudományos szemle.

Gyárfás = Gyárfás István. A jász-kúnok története. I—IV. Budapest—Kecskemét, 1870—1885.

Hornyik, Pusztaszer = Hornyik János, Pusztaszer története. Kecskemét, 1865.
Inczeffi, Sövényháza = Inczeffi Géza, Sövényháza és vidékének földrajzi nevei. Szegedi Ped. Főisk. Évkönyve 1958. 83—153.

O. = Ortway Tivadar, Magyarország régi vízrajza I—II. Bp. 1882.

R. = Reizner János, Szeged története, I—IV, Szeged, 1897.

Rm. = Reizner János, A mindszent—algyői uradalom történetéből. Magy. Gazdaságtört. Szemle 1896.

Széll, Dolgozatok = Széll Márta, Dolgozatok a szegedi egyetem Régiség-tudományi Intézetéből.

Rrsz. = Reizner János, A régi Szeged, I—II, Szeged, 1884, 1887.

SztrD. = Sztriha Kálmán, Kiskundorozsma története. Kkdorozsma, 1937.

V. = Varga Ferencz, Szeged város története. Szeged, 1877.

Zs. = Zsilinszky Mihály, Csongrád vármegye története I—III. Budapest, 1898.

+ = kihalt név.

A dolgozatban tárgyalt nevek két szomszédos, településtörténeti szempontból egységesnek mondható vidék neveit tartalmazó gyűjteményből valók: 1). Inczeffi Géza, Sövényháza és vidéke földrajzi nevei. Szegedi Ped. Főisk. Évkönyve 1958. 2). u. ö., Szeged környékének földrajzi nevei. Nyelvtud. Ért. 22. Budapest, 1960.

СТАРЫЕ ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ ЗАПАДНОЙ ЧАСТИ КОМИТЕТА ЧОНГРАД

Г. Инцефи

Автор разбирает в этой работе из географических названий района, лежащего вдоль Тиссы и около Сегела, те названия старого типа, древность которых можно доказать на основе исторических, письменных архивных данных, или же на основе исторического языкознания. Автор разбирает из наименований венгерского происхождения следующие типы: происходящие от наименований лиц, названия с суффиксом

— д, названия с элементами религии, тип, составляющийся из наименования лица и -falva, -laka —, и другие названия, которые по соображениям исторического языкознания считаются древними. В одной главе он дает отчет о названиях славянского, в другой — половецкого происхождения. На основе размещения названий по карте он разбирает выводы истории поселения. На этой территории по упомянутым данным различаются три зоны поселения. Первую составляют те, расположенные в районе приливов, лежащие вдоль Тиссы и около Белого озера более возвышенные участки и их окружение, которые были прежде всего населены и названы. Но часть названий, производящая от наименований лиц, найдется далеко от Тиссы, на сухом песку, потому что этот обход названия существовал и позже на нашей территории. Вторая зона названий находится около внутренних вод. Здесь находится основанная позже Дорожма; некоторые половецкие поселения достигают этого восточного пункта.

Óál?

Kisdöböröcsök?

Csengele

- Puszta személynevek
- -d képzős nevek
- Vallásos elemű nevek
- -falva, -laka típus
- △ Más nyelvtört. kormeghatározások
- ▼ Csupán okl. adatokon, régészeti leleteken alapuló kormeghatározások
- ▽ Szláv eredetű nevek
- ▲ Kun eredetű nevek

Kiscsajtó
Nagycsajtó

Baks
Varas

Levelény
Ökörhalom

Csaj

Anyás

Sáregyháza

Sövényháza

Szer

Körtvélyes

Gajgonya

Sasülés

Sód

Aranyad
Petres

Balástya

Bóc

Gyümölcsény?

Körtvélytó

Szokony

Farkasd

Atka

Sörked Sasér

Átokháza 2

Üllés

Asszonyszállása

Ruki

Bordány

Szatymaz

Fehértó

Győ

Korhány

Kovázd

Benezállása

Sörkėti

Péterlaka

Zákány

Balaton
Dorozsma

Bánfalva? Tarján

Kemés

Porgány

Lebő

Öttömös

Kereset

Jámborka

Jvánka

Gyékénytó? Matyer

Szeged

Etei?

Tápe

Torda?

Átokháza 1

Csorva

Nagy Jshván

Halászka

Garga?

Nagy Máttyás

Ballagító

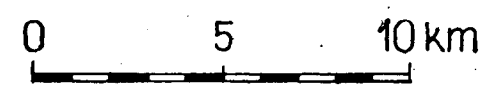
Szentmihálytelek

Vártó

Hegenfa?

Velez

Röszke

Третья зона находится далеко от вод, на сухом песку. Здесь находится большинство половецких поселений, которые возникли после того, как венгры уже давно поселились в окрестностях Тиссы. Это наслоение поселений (т. е. названий) соответствует общей картине, которую мы знали до сих пор о поселении Большой венгерской низменности.

DIE ALTEN ON VOM WESTLICHEN TEIL DES KOMITATS CSONGRÁD

von

G. INCZEFI

Der Verfasser behandelt in diesem Aufsatz von den ON der Theissgegend die Namen alten Typs, bzw. diejenigen, deren hohes Alter durch Rückschlüsse auf das Alter der ON-Typen, durch sprachgeschichtliche Beweise oder durch urkundliche Belege nachgewiesen werden kann. Von den On ungarischen Ursprungs werden die folgenden Typen behandelt: On aus einfachen PN, Namen auf *-d*, ON religiösen Charakters, *-falva*, *-laka*-Typen, andere sprachgeschichtliche Beweise. In je einem Abschnitt werden die Namen slavischen und kumanischen Ursprungs erörtert. Auf Grund der Lokalisierung der Namen auf der Karte behandelt der Verfasser siedlungsgeschichtliche Fragen. Es können auf diesem Gebiete drei alte Siedlungszonen unterschieden werden. Die erste Zone bilden die höher gelegenen, wasserfreien Gebiete der Theiss entlang und um den Teich *Fehértó*, die zuerst angesiedelt, bzw. benannt wurden. Hier finden sich die altslavischen Namen und die alten ungarischen Namentypen. Ein Teil der On aus einfachen PN ist aber weit von der Theiss, auf dem wasserarmen Sande, da diese Art der Benennung auf unserem Gebiete noch lange weiterlebte. Die zweite Siedlungszone ist neben Binnenwässern. Hier finden wir das später gegründete Dorf *Dorozsma*, und einige der kumanischen Siedlungen reichen bisher ortwärts. Die dritte Zone ist fern von den Gewässern, auf dem trockenen Sande. Hier ist die Masse der kumanischen Siedlungen, die erst dann entstanden, als das Ungartum die Umgebung der Theiss schon lange angesiedelt hatte. Diese Siedlungsschichtung passt dem allgemeinen Bilde an, dass uns über die Siedlungsgeschichte der ungarischen Tiefebene bisher bekannt war, es ist deren ausführliche Erörterung auf einem kleineren Gebiete.